Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

...-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

1921 оной ... 21-һээ гарана | № 224 (13938) | **1972 оной сентябриин 22, пятница** | Сэн 2 мүнгэн

БурАССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ УКАЗ

НҮХЭР С. Б. ИЦКОВИЧ-МЕТЕЛИЦЫЕ БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ХҮНДЭЛЭЛЭЙ ГРАМОТААР ШАГНАХА ТУХАЙ

Буряад совет литературын хүгжэлтэдэ габьяатай байһанайнь түлөө, түрэһөөр 60 наһа гүйсэнтэйнь дашарамдуулан, нүхэр **Ицкович-Метелица** Соломон Борисовичые Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаха.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **Б. СЕМЕНОВ.**

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретариин түлөө Президиумэй гэшүүн **Ц. ЦИБУДЕЕВ.**

Улаан-Үдэ хото, Соведүүдэй байшан.
1972 оной сентябриин 21.

СССР-эй наймадахи зарлалай Верховно Соведэй IV сесси

БАЙГААЛИИЕ СААШАДАА БҮРИ ҺАЙНААР САХИН ХАМГААЛХА, БАЙГААЛИИН БАЯЛИГУУДЫЕ АШАГТАЙГААР ХЭРЭГЛЭХЭ ХЭМЖЭЭНҮҮД ТУХАЙ

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

...промышленностиин, транспортын ... хурдан хүгжэлтэ, научно-техническэ ... дэлгэрхэ, ... хэрэглэмжэнүүдэй ... байһан оршон бай... ... сахин хамгаал... баялигуудые ашаг... хэрэглэхэ гэшэ ... шухала ... болоно, энээ ... хамгаалха дүүр... ... ба ерээдүйн үе ... байдал ... Социалис обществын ... шиидхэхэ хүн зо... ... сахиха ябадалтай, ... ба амархын ... арга боломжонуудые ... хангаха ябадалтай ... холбоотой.

... Союз доторхи газар, баялиг, уһа, ой модые гүрэнэй зөөри болгоһон ... байгаалиин баялигуудые тон ... хэрэглэлтын, байгаалие ... һайнаар сахин хамгаалха ... шиидхэлгын зайлашагүй ... болоно. Иимэл ушар ... арадай ажахые түсэбэй ... хүгжэлгэ, тэрэниие хурдан ... хүгжөөлгэ хангагдана.

... нөөсэ баялигуудые ... хэрэглэхэ, сахиха ба ... байгаалида гамтай... гэшэ СССР-тэ ком... ... байгуулха программын ... хубинь болоно. Байгаа... ... хамгаалха, тэрэнэй ... ашагтайгаар хэрэг... ... Коммунис парти, Со... ... саг үргэлжын анхарал ... гаргадаг.

... XXIV съезд орон до... байгаалие бүри һайнаар ... хамгаалгын, байгаалиин ... баялигуудые ашагтайгаар хэ... ... түлөө министерствэ... ... зургаануудай, пред... ... эмхи зургаануудай ... харюусалга ... ехэ зорилгонуудые ... байна. Энэнь СССР-эй ... 1971—1975 онууд... гүрэнэй табан жэлэй ... найруулагданхай. ... ба союзна республи... ... тухай хуулиин гол ... ССР Союзай ба ... республиканудай уһан ... гол дүримүүдые, ... сахилга тухай ССР ... союзна республика... ... гол дүримүүдые,

тэрэшэлэн союзна республиканудай зохихо хуулинууд ба кодексүүдые һүүлэй жэлнүүдтэ баталан абаһан ушар манай Эхэ ороной байгаалие бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ зорилгонуудые шиидхэхэ хэрэгтэ шухала удха шанартай байна.

Советскэ Союз оршон тойронхи байгаалиин сахин хамгаалгын талаар хараалагдаһан хэмжээнүүдые бэелүүлэн, энэ хэрэгтэ гадаадын гүрэнүүдтэй, уласхоорондын эмхинүүдтэй харилсаа холбоогоо улам үргэдхэнэ, абаһан уялгануудаа гүйсэдхэлэ хангана.

Байгаалие бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин нөөсэ баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ ябадал хангаха зорилготой хэмжээ ябуулганууд Советскэ Союз дотор сэхэ шууд бэелүүлэгдэдэг гэжэ СССР-эй Верховно Совет тэмдэглэнэ.

Газар шанаржуулха, һалхинда үлеэгдэжэ, уһанда нуража хүрьһэнэйнь муудалга уридшалан һэргылхэ хүдэлмэри ехэ дэлисэтэйгээр ябуулагдана, уһа, ой модоной баялигуудые, ашагта малтамалнуудые хэрэглэлгэ улам һайжарна. Үнэтэ ба шухаг амитад гүрэнэй хамгаалалгада абтана, загаһанай ажахы эрхилэлгэ һайжаруулагдана. Огторгойн агаарай ба уһанай муухай бололгые уридшалан зайсуулха, городууд болон бусад һуурин тосхонуудые ууралаар дулаасуулха, газаар хангаха хэрэг һайжаруулха, тэрэшэлэн абяа шэмээнтэй тэмсэхэ хэмжээнүүдтэ ехэ анхарал хандуулагдана. Байгаалие сахин хамгаалха хэмжээ ябуулгануудта, хэрэглэгдэһэн уһа, газай үлэгдэл сэбэрлэхэ ба тооһо тортог суглуулха түхеэрэлгэнүүдые бариха хэрэгтэ һомологдодог мүнгэнэй хэмжээн нилээд ехэ болгогдоо.

Арадай ажахын саашанхи хүгжэлтэһөө, байгаалиин нөөсэ баялигуудые үйлэдбэридэ бүри ехэ дэлисэ хэмжээтэйгээр элсүүлдэг болоһонһоо уламжалан, байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые улам һайнаар ашаглаха, энэ талаар тохёолдоһон горитой дутуу дундануудые зайсуулха хэрэгтэ бүри анхаралтайгаар хандаха эрилтэ гүрэнэй ба ниитын бүхы эмхинүүдэй урда табигдана.

Эдэ эрилтэнүүдые зарим министерствэнүүд, албан зургаанууд, нютагуудтахи ажалшадай депутадуудай Соведүүд, предприятинууд ба эмхинүүд үшөөл дутамагаар хараада абана, байгаалиин нөөсэ баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ, байгаалие сахин хамгаалха асуудалнуудые ёһотой һайнаар шиидхэнэгүй. Газар доторхи баялигуудые үргэлжэ дээрэнь ашаглаха тухай хуули министерствэнүүдэй, албан зургаануудай, предприятинуудай, эмхинүүдэй зүгһөө хүсэд бүрин сахигданагүй, малтажа абаха, йлган шанаржуулха үедөө ашагта малтамалнуудые ехээр гээхэ хороохо ябадал тохёолдуулагдана. Олохон ушарта рудагай гол металлнуудынь лэ гарган абтаад, тэдээндэ хабаатай үнэтэ зүйлнүүдэй нилээд ехэ хубинь хаягдажа, гүрэндэ горитой гарза хохидол ушаруулагдана.

Промышленностьда шухала технологическа онол арганууд удаан тодорхойлогдодог ба нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлэгдэдэг байна. Иимэ арганууд үйлэдбэриин хэрэглэмжэдэ гаргашалагдадаг уһа, оршон тойронхи байгаалида муугаар нүлөөлдэг хорото үлэгдэлнүүдые нилээд хороохо арга олгохо һэн. Хэрэглэгдэһэн уһа сэбэрлэхын тула шухала түхеэрэлгэ олохон предприятинуудта, хэдэ хэдэн городуудта үгы байна, тиимэ барилга удаан бүтээгдэнэ, гэхэ зуура энэ хэрэгтэ зорюулагдажа табигдаһан мүнгэ зөөри хүсэд ашаглагданагүй. Тэрэшэлэн агаар худар дэгдээгдэдэг промышленна үлэгдэлнүүд хүсэд сэбэрлэгдэнэгүй, газай үлэгдэлнүүдые сэбэрлэхэ, тооһо тортог суглуулха түхеэрэлгэнүүд дутамагаар баригдана.

Хүн зоной ажаллахада, ажаһуудалда, амархада тон таарамжатай байдал хангаха асуудалда хото городуудай барилгын асуудалнуудые шиидхэхэдээ, хүдөө нютагуудта барилга хэхэдээ зохихо анхарал заримдаа хандуулагданагүй.

Ороной гол баялиг — газар тушаа эзэн бусаар хандадаг ушарнууд, хүдөө ажахын эдлүүринүүдые, ой модо үрэ багатайгаар хэрэглэдэг, тогтоомол уһа буруугаар ашагладаг баримтанууд элирүүлэгдэнхэй. Газарай хүрьһэнэй муудаһанһаа, дахинаа хужармаг болоһонһоо уламжалан, тэрэшэлэн ашагта малтамалнуудые гаргажа абаха барилгануудые хэхэ үедэ үрэжэлтэ горитой газарай ажахын хэрэглэмжэһээ гарадаг ушар үзэгдэнэ.

Байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин нөөсэ баялигуудые ашаглаха тухай хуули сахилгада гүрэнэй хиналта, шалгалта бэелүүлхэ ёһотой союзна республиканудай Министрнүүдэй Соведүүд, СССР-эй министерствэнүүд болон албан зургаанууд энэ асуудалаар табигдаһан зорилгонуудые гүйсэдхэлгэдэ шухала анхарал хандуулнагүй.

Нютагуудтахи ажалшадай депутадуудай Соведүүд, газар, хүдөө ажахын эдлүүринүүд, ой модо ба уһа ашагтай һайнаар хэрэглэлгэдэ зохихо анхарал үшөөл хандуулнагүй, газарай хүрьһэнэй үрэжэл һайжаруулха, амитад ба ургамал хамгаалха хэмжээ ябуулгануудые дутамагаар хинана.

Байгаалиин нөөсэ баялигуудые комплексноор хэрэглэхэ, оршон тойронхи байгаалиие сахин хамгаалгын шухала асуудалнуудые шэнжэлэн шиидхэхэ зэргэтэй эрдэм-шэнжэлгын эмхинүүдшье өөһэдынгөө зорилго хүсэд бүрин дүүргэнэгүй.

Научно-техническэ революциин туйлалтанууд, манай индустриин хүсэтэ бааза ажахыгаа социалис ёһоор эрхилэлгын оршон байдалда байгаалиин бүхы баялигуудые бодомжотой һайнаар ашаглаха, байгаалида ба хүндэ хоро хүргэдэг зүйлнүүдые, ажахын ябуулгын хажуугаар тохёолдодог үзэгдэлнүүдые зайсуулха түүхэтэ шухала зорилго амжалтатайгаар шиидхэхэ арга олгоно.

Байгаалиин нөөсэ баялигуудые комплексноор ашаглаха, хорото үлэгдэлнүүдэй бии бололго зайсуулхаар технологическа онол аргануудые нэбтэрүүлэн дэлгэрүүлхэ, уһа сэбэрлэхэ ба хүдөө ажахын хоротонтой тэмсэхэ биологическа хэрэгсэлнүүдые бүри ехээр хэрэглэхэ, модо һуулгаха, мелиоративна хүдэлмэри хэхэ — эдэ ба бусад хэмжээ ябуулганууд оршон тойронхи байгаалиие үрэтэй һайнаар хамгаалха ябадал хангажа шадаха байна. Тиимэһээ Советскэ Союзай экономикые бүхы дээрэнь, мүн ажахын тус тус һалбаринуудые хүгжөөхэ саашанхи программа нэгэдхэмэл ехэ шэнжэлгэнүүдэй үндэһөөр бэелүүлхэ, тиихын хажуугаар, тохёолдожо магад хойшолонгуудые научна ёһоор уридшалан тодорхойлхо, оршон тойронхи байгаалида хоротой муугаар нүлөөлэлгые зайсуулха хэдэ хэдэн хэмжээ ябуулганууд заабол хараалагдаха ёһотой. Коммунис общество дотор ажаһууха үетэдтэ шухала байгаалиин бүхы баялигууд ба жабхалан һайхан зүйлнүүдые сахиха, арьбадхаха гэшэ биднэй арюун уялга болоно.

Совет Социалис республиканудай Союзай Верховно Совет иигэжэ **тогтообо:**

1. Байгаалида, тэрэнэй баялигуудта гамтайгаар хандаха хэрэгтэ научно-техническэ дэбжэлтын тааруу зохидоор хүгжөөгдэжэ, ажалшадай ажабайдал ба элүүр энхэдэ, ажал ба амаралтада таатай зохид эрхэ байдал байгуулгада туһалха байһаниие хараада абалсан, байгаали сахин хамгаалха ба тэрэнэй баялигуудые ашагтай зүбөөр хэрэглэхэ тухай, газар ба тэрэнэй баялигые, ой модо ба уһа, амитадай ба ургамалай аймагуудые, агаар хамгаалха тухай хуули нягта наринаар сахилгые гүрэнэй шухала зорилгонуудай нэгэн гэжэ тоолохо.

2. СССР-эй Верховно Соведэй депутадуудай сесси дээрэ хэһэн дурадхалнуудые, тэрэшэлэн СССР-эй Верховно Соведэй Союзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй байгаали сахин хамгаалха талаар ба саг үргэлжын бусад комиссинуудай оруулһан дурадхалнуудые хараада абалсан, байгаали сахин хамгаалха, тэрэнэй баялигуудые ашаглаха хэрэгые саашадань һайжаруулха хэмжээ ябуулгануудые зохёохыень СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ даалгаха.

Тэдэ хэмжээ ябуулганууд соо иимэ юумэнүүдые хараалха:

байгаали хамгаалха талаар абтаһан хэмжээ ябуулгануудай арадай ажахые хүгжөөхэ холын хараата ба жэлэй түсэбүүдэй зарим хуби байһаниие хараада абалсан, байгаалиин баялигуудые ашагтай зүбөөр хэрэглэхэ ба байгаали сахин хамгаалгада зорюулагдаһан түсэб зохёолгые шэнэдхэн һайжаруулга;

ашагта малтамалнууд ба минеральна түүхэй эдүүдые малтан абаха ба шанаржуулан болбосоруулха зуураа комплексноор гүйсэд хэрэглэхын түлөө министерство ба зургаануудай, предприятн болон организацинуудай харюусалга дээшэлүүлгэ, газарай болон ой модоной элдүүридэ, уһа сөөрэмүүдтэ эзэн ёһоор хандаха ба тэрэниие хамгаалгада зорюулагдаһан хуули нягта наринаар сахилга, оршон тойронхи байгаалиие сахин хамгаалхын түлөө эрхэтэдэй хубиин харюусалгые дээшэлүүлгэ;

промышленна үйлэдбэрилгын үлэгдэл болон ядохимикадуудаар газарай хүрьһэ бузарааха ябадалые, промышленность болон коммунальна гэр байранудта хэрэглэгдэһэн уһаар гол мүрэнэй уһа бузарааха, промышленность болон автотранспортын газаар агаар бузарааха ябадалые болюулха талаар хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхын түлөө, тэрэшэлэн ариг сэбэрые сахиха нормо ба гуримуудые заатагүй дүүргэхын түлөө министерство ба албан зургаануудай, предприяти ба организацинуудай харюусалгые дээшэлүүлгэ;

агаарта хорото бодосуудай хаягдаха ба муухай болоһон уһа гол мүрэнүүдтэ оруулха ябадалые болюулха талаар шухала хэмжээнүүдые бэелүүлхэ, сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүдые саг болзор соонь барилга, тэдэнэй шанарые һайжаруулга, газ сэбэрлэхэ ба агаарай тооһо бариха шэнэ түхеэрэлгэнүүдые зохёон ашаглалга, сөөрэмүүдэй уһа биологическа аргаар сэбэрлэлгэ, үйлэдбэриин шэнэ технологи зохёолго ба мүнөө бии байһан технологическа процессүүдые шэнэдхэн һайжаруулга, уһа гамтайгаар гаргашалга;

байгаали сахин хамгаалха, тэрэнэй хамаг баялигуудые үрэ ехэтэйгээр ашаглаха хэрэгые һайжаруулгада туһалмаар машина түхеэрэлгэнүүдые, хэмжэхэ, шалгаха прибор болон автоматизациин хэрэгсэлнүүдые олоор гаргалга;

промышленна болон захиргаанай центрнүүдтэхи оршон тойроной байгаали һайжаруулмаар хото городуудые барилгын норматив зохёолго;

байгаали сахин хамгаалга ба баялигуудыень ашагтай зүбөөр хэрэглэлгын гол шухала асуудалнуудаар научно-шэнжэлэлгын хүдэлмэринүүдые үргэдхэлгэ;

байгаали шэнжэлэн шудалалга ба сахин хамгаалха талаар һургуулинууд болон тусхай дунда ба дээдэ һургуулинуудай һурагшадай һуралсалые һайжаруулга, энэ һалбаряар мэргэжэл һайнтай хүдэлмэрилэгшэдые олоор һурган гаргалга, байгаалиин тон ехэ баялигуудые шадажа, эзэн ёһоор ашаглалга;

оршон тойронхи байгаали шэнжэлхэ ба муугаар нүлөөлдэг юумэнһээ тэрэниие аршалха талаар уласхоорондын харилсаа холбооной программа зохёохо ба бэелүүлхэ хэрэгтэ СССР-эй эдэбхитэйгээр хабаадалга.

3. Байгаалиин баялигуудые зүбөөр хэрэглэхэ ба байгаали сахин хамгаалхын түлөө шанга хиналта, шалгалта союзна республиканудай Министрнүүдэй Соведүүд, тусхайта министерство болон зургаанууд хангаха.

Хүдөө ажахын ба ой модоной эдлүүринүүдые, уһа сөөрэмүүдые ашагтай һайнаар хэрэглэлгэдэ, тэрэшэлэн амитадай ба ургамалай аймагуудые хамгаалгада, город болон һуурин тосхонуудай ариг сэбэр байлгые һайжаруулгада, үйлэдбэри болон ажаһуудалда харша элдэб абяантай тэмсэл ябуулгада зорюулагдаһан хэмжээ ябуулгануудай дүүргэлтын хиналтые ажалшадай депутадуудай нютагай Соведүүд шангадхаха.

4. ССР Союзай ба союзна республиканудай ой модон тухай хуулиин, ССР Союзай ба союзна республиканудай байгаалиин баялиг тухай хуулиин үндэһэ һууринуудай проектнүүдые зохёон дүүргэхэдээ, Союзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй саг үргэлжын комиссинууд сесси дээрэ хэлэгдэһэн дурадхал болон һанамжануудые анхаралдаа абаха.

**СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ
Н. ПОДГОРНЫЙ.**

**СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь
М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль.
1972 оной сентябриин 20.

АРАДАЙ АША ТУҺАДА

... наймадахи зарлалай ... Соведэй дүрбэдэхи сес... ... 20-до хүдэлмэреэ ...

... Национальностьнуудай Соведэй ... үглөөнэй 10 сагта ... Палатануудай засе... соо нээгдэбэ.

... **А. Н. Косыгинай, Д. С.** ... **А. Н. Шелепинэй,** ... **Пономаревой** ерэжэ һууха... депутадууд нэрьемэ альга ... таһан байна.

... Национальностьнуудай Соведэй ... депутат **Я. С. На**... ... заседани нээгээ. Нэ... ... хэхынь тула бай... ... хамгаалха Националь... ... Соведэй комиссиин ... депутат **В. А. Карлов**-...

... баялигуудые хим... ... баялигуудые арь... ... эрилтэ Владимир ... Совет засагай тү... ... нүүдтэ табяа һэн ... Тэрэ гэһэнһээ ... сахин хамгаал... ... баялигуудые ашаглаха ... һайжаруулга Коммунис ... Совет правительствын ... байһаар.

... сөөрэмүүдые, агаарые ... байлгаха, хүн зо... ... газарнуудта ариг ... ехэ хэмжээнүүд ... дотор бэелүүлэгдэнэ. ... наранай элшэ доро ... байһан хооһон ... номиин хүхэ уһа... ... нүүд харьялан урда... ... барайгарай талмай... ... уһална. Эдэ ... эрьенүүдтэхи сэ... ... соогуур шэнэ хото ... һуурин тосхонууд ур...

... тойронхи байгаалиие ... ажалшадай депутадуу... ... ажал ябуулгын ... юм гээд оратор тэм... ... хүдэлмэридэ үргэн ... эдэбхитэй ехэ үүргэ ... байна.

... Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо депутат В. А. Кириллинэй хэһэн элидхэлэй бүхы дүримүүдые байгаали хамгаалха, промышленностиин, хүдөө ажахын, транспортын ба хэлхеэ холбооной, элүүрые хамгаалгын ба социальна хангалгын комиссинууд һайшаан дэмжэнэ гэжэ В. А. Карлов, сессидэ хабаадагшад хэлэбэ.

Нэмэлтэ элидхэлэй һүүлээр зүбшэн хэлсэгдэһэн зүйлнүүд тушаа үгэ хэлэлгэ эхилбэ. Казахай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ, депутат **С. Б. Ниязбеков** түрүүлэн үгэ хэлээ. Алдарта ойе — СССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойе угталгада республикын ажалшадай ямараар бэлдэжэ байһан тухай тэрэ хөөрэбэ. Хүдөөгэй ажалшад эршэтэ халуунаар, габшагайгаар ажаллажа байна гээд оратор тэмдэглээ.

Байгаалиин баялигуудые химгадан арьбадхаһанай ашаар арадай ажахын бүхы һалбаринуудта амжалтанууд туйлагдадаг байна гэжэ С. Б. Ниязбеков хөөрөөгөө үргэлжэлүүлбэ. Байгаалиин баялигуудые сахин хамгаалха, арьбадхаха ехэ хэмжээнүүд Казахстанда бэелүүлэгдэжэ байна. Байгаалиин баялигуудые, газарай хүрьһэ, уһа, агаар, ургамалай аймагые сахин хамгаалха тухай тогтоолнуудые Казахстанай КП-гэй ЦК, республикын Министрнүүдэй Совет һүүлэй жэлнүүдтэ абаа. Тэдэниие бодото дээрэнь бэелүүлгэ яһала һайн үрэ дүнгүүдые үгэһэн байна. Энээнэй ашаар агаарые бузараалгатай тэмсэл хэлгэ үргэнөөр табигдаа. Автомобилиин двигательнүүдһээ гараһан газые гүрэн түрын зүгһөө хинан шалгалга Советскэ Союзда түрүүлэн Алма-Атада хэгдэжэ эхилээ.

Республикын Наукануудай академиин президент, депутат **Г. М. Абдуллаев** Азербайджанай байгаалиин баялигуудые гамтай һайнаар ашаглаха гол шухала асуудалнуудта үгэеэ зорюулба. Улад зониие, промышленностиин, хүдөө ажахын бусад һалбаринуудые уһаар хангалга, гол мүрэнүүдэй, сөөрэмүүдэй уһанай арюун тунгалаг байдалые хамгаалха, уһанай баялиг нөөсөөр бага байнуудта ородог Азербайджанай ССР-тэ онсо шухала удха шанартай байна гээд тэрэ тэмдэглэбэ.

Байгаалие сахин хамгаалха асуудалнууд һүүлэй үедэ республикын Верховно Соведэй сессинүүдтэ хоёр дахин табигдажа, зүбшэн хэлсэгдэһэн байна гэжэ Туркмениин ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ, депутат **О. Н. Оразмухамедов** хэлээ.

Каспиин далайн эрье дээрэ байрладаг предприятинуудай адхагдаһан уһые сэбэрлэхэ хэдэн түхеэрэлгэ Туркменидэ байгуулагдаа. Каспиин Красноводско тохойн уһые бузараалга нилээд бага болгогдоод байна. Хоморой үсөөн амитадые — кулан, джейран ба сайгагуудые агналга республика дотор хориглогдоо. Хуули бусаар агнуури хэлэгшэдтэй шангаар тэмсэнэбди.

Элһэнэй нуран зөөхэ ябадалтай тэмсэл хэлгэ, уһалууриин газарые, харгы замуудые, бэлшээринүүдые, һууринуудые түрээнһээ хамгаалха газар дайдынь 80 процентые Каракумай сул губиин эзэлдэг Туркменидэ шухала удха шанартай байна.

Элһэнэй нуран зөөхэ ябадалые барихын тула энэ түсэбтэ табан жэлдэ 280 мянган гектар талмай дээрэ модон таригдаха юм.

Ой модые ехээр ашаглаадаг болоһоной дашарамдуулан, санитарно-ариг сэбэрые сахиха хүдэлмэриие үргэнөөр ябуулха шухала гэжэ Латвиин ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, депутат **П. Я. Страутманис** тэмдэглээ.

Грузиин ССР-тэ шухала хэмжээ ябуулганууд ябуулагдаһан ... ашаар хүдөө ажахын эдлүүринүүдэй ... таһалан абажа, он... ... гэжэ сай ба субтропигой ургамалнуудые шэнжэлхэ бүхэсоюзна эрдэм-шэнжэлгын институдай агрономиин хүрьһэ шэнжэлхэ таһагые хүтэлбэрилэгшэ, депутат **М. К. Дараселия** хэлэбэ. Зурууд зуруудаар модо тарилга үргэнөөр хэрэглэгдэнэ.

Кировоградска областиин КПСС-эй XX съездын нэрэмжэтэ колхозой тракторна бригадын бригадир, депутат **А. В. Гиталов** үгэ хэлэхэдээ, колхоз, совхозуудтахи бүхы газарые һайнаар ашаглаха тухайда тогтобо. Таряан ажалые соёл болбосоролтойгоор ябуулдаг район, ажахы, бригада, отделени гэжэ нэрлүүлхэ эрхэдэ хүртэхын түлөө социалис мүрысөөн хэдэн жэлэй урда тээ Украинада эхилһэн байна гээд тэрэ хэлэбэ.

Манай Эхэ орон уһанай нөөсэ баялигуудаар айхабтар ехэ гэжэ СССР-эй мелиорациин ба уһанай ажахын министр, депутат **Е. Е. Алексеевский** үгэ хэлэхэдээ тэмдэглэбэ. Советскэ Союзай газар дайдадахи гол мүрэнүүд жэлдээ хэдэн триллион кубическа метр уһа урадхуулдаг юм. Тиигэбэшье уһанай нөөсэ баялигуудай ехэнхи хубинь холын Хойто зүгэй районуудта хүртэнэ. Зүгөөр ороной урда зүгтэхи гол мүрэнүүд лэ промышленна, хүдөө ажахын, коммунальна бүхы хэрэгсэлые хангаха ушартай болоно бшуу. Тиимэһээ уһые гамтай һайнаар, түсэбэй ёһоор ашаглаха гэшэ гол шухала зорилго мүн.

Хүдөө ажахыда эгээн ехэ уһан хэрэглэгдэнэ. Арадай ажахые уһаар һайса, таһалгаряагүйгөөр хангахын тула Сибириин ба ороной хойто захын гол мүрэнүүдэй һабые ондоо тээшэнь татажа, урда районууд уруу урадхуулха хэрэгтэй. Куйбышевскэ, Волго-Ураал каналнуудые барихадаа, Волго шадарай хуурай газарые уһалха арга олдохо байна. Поволжидохи уһалууриин ехэ барилгын — Саратовска каналай һуури табигдаба.

Байгаалиие сахин хамгаалха талаар һүүлэй үедэ абтаһан шухала тогтоолнуудые бүхы совет хүнүүд һайшаалтайгаар угтаһан байна гэжэ Молдавиин ССР-эй Вулканештскэ районой «Гигант» колхозой түрүүлэгшэ, депутат **Д. Х. Рашкулев** үгэ хэлэхэдээ тэмдэглээ. Эдэмнай ССР Союзай, союзна республиканудай газар тухай хуулиин гол дүримүүд, уһан тухай хуулиин гол дүримүүд, уһа хамгаалха тухай тогтоол болоно. Эдэниие хэлбэришэгүйгөөр дүүргэхэ гэшэ нангин уялгамнай болоно гэжэ тоолонобди.

Һүүлээрнь Эстониин ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, депутат **Э. Г. Тынурист,** Киргизэй ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, депутат **Ф. Т. Моргун,** Паневежскэ районой Литвагай КП-гэй VI съездын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ, депутат **Ю. П. Лейшис,** Чукотско окружной Соведэй гүйсэдхэхэ комитедэй түрүүлэгшэ, депутат **Л. Г. Тынель,** Ереванай Гүрэнэй университедэй ректор, депутат **М. Г. Нерсесян,** Белоруссиин ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, депутат **В. Е. Лобанок** элидхэл тушаа үгэ хэлэһэн байна.

Энээгээр сессиин зүбшэлхэ зүйлые зүбшэн хэлсэлгэ дүүрэбэ.

• • •

СССР-эй Верховно Соведэй Союзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй хамтын заседани сентябриин 20-ной үдэһөө хойшо Кремлиин Ехэ ордон соо СССР-эй Верховно Соведэй заседаниин залда болобо.

Нүхэд **В. В. Гришинэй, А. Н. Косыгинай, Ф. Д. Кулаковой, К. Т. Мазуровай, Н. В. Подгорнын, Д. С. Полянскиин, М. А. Сусловай, А. Н. Шелепинэй, В. В. Щербицкиин, Ю. В. Андроповой, Б. Н. Пономарёвой, М. С. Соломенцевой, И. В. Капитоновой, К. Ф. Катушевай** ерэжэ һууходо, депутадууд, айлшад нэрьемэ альга ташалгаар угтаа.

СССР-эй Верховно Соведэй Союзай Соведэй Түрүүлэгшэ, депутат **А. П. Шитиков** хоёр палатын хамтын заседаниие нээбэ. Байгаалиие саашадаа бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ хэмжээнүүд тухай асуудалаар СССР-эй Верховно Соведэй палатануудта үгэ хэлэлгэ дүүрээ гэжэ тэрэ мэдээсэбэ.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо, депутат **В. А. Кириллин** энэ асуудалаар түгэсхэлэй үгэ хэлээ.

Байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашаглаха талаар манай орон дотор партиин бэелүүлжэ байгаа политикые, үнгэргэдэг хэмжээнүүдые Союзай Соведэй, Национальностьнуудай Соведэй депутадууд үгэ соогоо һайшаан дэмжэһэн байна гэжэ В. А. Кириллин хэлэбэ. Байгаалиие саашадаа бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ тухайда арад зоной анхаралаа табижа байһыень тэдэнэй хэлэһэн үгэнүүд гэршэлнэ.

Депутадууд үгэ хэлэхэдээ, зарим министерствэнүүд ба ведомствэнүүдтэ шүүмжэлхы ажаглалтануудые хэээд, байгаалиие саашадаа бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ тухай тодорхой дурадхалнуудые оруулаа.

Депутадууд болон Союзай Соведэй, Национальностьнуудай Соведэй комиссинуудай хэһэн шүүмжэлхы ажаглалтануудые, оруулһан дурадхалнуудые СССР-эй Министрнүүдэй Совет хаража үзөөд, энэ сесси дээрэ хэгдэһэн дурадхалнуудые хараада абажа, байгаалиие саашадаа бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ хэмжээнүүдые зохёохо байна гэжэ В. А. Кириллин хэлээ.

Байгаалиие саашадаа бүри һайнаар сахин хамгаалха, байгаалиин баялигуудые ашагтайгаар хэрэглэхэ хэмжээнүүд тухай СССР-эй Верховно Соведэй Тогтоолые баталан абахые түрүүлэгшээр һууагша дурадхаа.

Энэ тогтоолые сесси нэгэн дуугаар баталан абана.

Сессиин зүбшэлхэ удаадахи асуудалые СССР-эй Верховно Совет хаража захалба.

Союзай Соведэй хуули һанамжалан дурадхадаг комиссиин түрүүлэгшэ, депутат **И. В. Капитонов** СССР доторхи ажалшадай депутадуудай Соведүүдэй депутадуудай дүрим тухай Хуулиин проект тухай элидхэл хээ.

СССР доторхи ажалшадай депутадуудай Соведүүдэй депутадуудай дүрим тухай хуулиин проект тушаа депутат И. В. Капитоновой элидхэлэй һүүлээр зүблэхэ зүйлэй хоёрдохи пунктаар үгэ хэлэлгэ эхилээ. Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ депутадууд **И. К. Лутак, А. Н. Шибалов, Г. М. Акимбетова, Н. М. Матчанов, Ф. С. Кураленок, Р. А. Руденко** гэгшэд хабаадаба.

«СССР доторхи ажалшадай депутадуудай Соведүүдэй депутадуудай дүрим тухай» СССР-эй хуулиие СССР-эй Верховно Совет нэгэн дуугаар баталаа.

Удаадахи асуудалаар — СССР-эй Верховно сүүдые һунгаха тухайда СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **Н. В. Подгорный** үгэ хэлэбэ.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Н. В. ПОДГОРНЫН хэлэһэн үгэ

Нүхэд депутадууд! СССР-эй Верховно сүүд — манай ороной сүүдэй дээдэ зургаан — СССР-эй Конституциин үндэһөөр, СССР-эй Верховно Соведээр табан жэлэй болзороор һунгагдана. Верховно сүүдэй мүнөөнэйнь бүридэл 1967 онһоо хүдэлмэрилжэ байнхай. Тиимэһээ этигэмжэ түлөөлэлгынь болзор дүүрээ. Энээнтэй дашарамдуулан, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум СССР-эй Верховно сүүдые шэнээр һунгаха тухай асуудал мүнөөнэй сессиин зүбшэн хэлсэлгэдэ табина.

Верховно Соведэй Президиум хуули ёһо бүри наринаар сахиха, хуули эбдэгшэдтэй тэмсэхэ зорилгонуудта саг үргэлжын анхарал хандуулан, юстицын зургаануудай, СССР-эй Верховно сүүдэй хүдэлмэри тухай асуудалнуудта нэгэнтэ бэшэ хандаһан байха. Энэньшье ойлгосотой, нүхэдүүд. Партиин, тэ-

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

«СССР ДОТОРХИ АЖАЛШАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СОВЕДҮҮДЭЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ДҮРИМ ТУХАЙ» ХУУЛИИН ПРОЕКТ ТУШАА

Союзай Соведэй хуули һанамжалан дурадхадаг комиссиин түрүүлэгшэ депутат ***И. В. КАПИТОНОВОЙ*** *элидхэлһээ*

Союзай Соведэй болон Национальностьнуудай Соведэй хуули һанамжалан дурадхадаг комиссинууд болон мандатна комиссинууд «СССР доторхи ажалшадай депутадуудай Соведүүдэй депутадуудай дүрим тухай» хуулиин проектые танай үзэмжэдэ табижа байна гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ. Иимэ хуулиие найруулан зохёохо шухала тухай КПСС-эй XXIV съезд заагһан байгаа.

Манай социалис гүрэнэй политическэ үндэһэ һууринь ажалшадай депутадуудай Соведүүд болоно. Тэдэнэр манай гүрэнэй демократическа шэнжэ шанарые тон дүүрэнээр харуулдаг юм. Соведүүд болбол ажалшадай өөһэдынь организаци мүн байһан тула гүрэн түрые хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ ажалшадые эгээл үргэнөөр хабаадуулха арга олгоно гэжэ В. И. Ленин тэмдэглэдэг һэн.

Мүнөө Соведүүдтэ хоёр миллион гаран депутадууд һунгагданхай. Тэдэнэр манай алдарта хүдэлмэришэн ангиие, колхозно таряашадые, ажалай интеллигенциие, СССР-эй бүхы социальна бүлэгүүд болон хубинуудые, бүхы наци болон үндэһэтэниие түлөөлнэ. Депутадуудай бүридэл хадаа совет обществын социальна байгууламжые, тэрэнэй таһаршагүй нэгэдэлые, бата бэхи нягталалые, СССР-эй арадуудай хани барисаан болон аха дүүгэй холбоое харуулдаг.

Коммунис парти Соведүүдэй үүргые дээшэлүүлхэ хараа шугам хэлбэришэгүй сэхээр бэелүүлдэг гэжэ И. В. Капитонов үргэлжэлүүлнэ. Энэнь XXIV съездын шиидхэбэринүүдһээ элеэр харагдана. Партиин бэелүүлһэн хэмжээ ябуулгануудай ашаар Соведүүдэй ажал хүдэлмэринь улам эдэбхитэй, элдэб олон талатай болобо гэжэ тэмдэглээд, съезд тэдэнэй хүдэлмэриие саашадань нарижуулха гол шэглэлнүүдые тодорхойлоо һэн. Депутадуудай үүргые дээшэлүүлхэ шухала гэжэ съезд дээрэ тэмдэглэгдээ һэн.

«Верховно Соведһээ поселково Соведүүд хүрэтэрхи депутадуудай дүрим тодорхойлһон, тэдэнэй этигэмжэ түлөөлэлгые болон эрхые, тэрэшэлэн депутадууд тушаа тушаалта нюурнуудай бэелүүлхэ уялгануудые тодорхойлһон тусхай хуули найруулан зохёохо шухала — гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Леонид Ильич Брежнев Центральна Комитедэй тоосоого элидхэл соо хэлээ һэн.—Иимэ хуулиин абтабал, депутадуудай нэрэ хүндэньшье, эдэбхиньшье дээшэлхэ байгаа гэжэ һанагдана». Энэ дурадхал съездээр һайшаагдажа, шиидхэбэринүүд соонь бэшэгдэһэн байгаа. Мүн парти, арад зон дэмжээ һэн.

Съездын энэ заабаритай тааралдуулан, депутадуудай дүрим тухай мүнөө үзэмжэдэ табигдажа байгаа хуулиин проект бэлэдхэгдэһэн байна. Тус хуулиин проект зохёоходоо, комиссинууд советскэ түлөөлэлгын байгууламжын гол ёһонуудһаа үндэһэлһэн байна. Эдэ ёһонууд социализмын үеын гүрэнэй болон ниитын байгуулалта тухай Ленинэй һанал бодолые бэелүүлэн, манай конституцида бэшэгдэнхэй юм. Мүнөө үедэ хүсэндөө байгаа союзна болон республиканска хуулиин ёһо гуримууд тус хуулиин проект дотор хараада абтаа. Гэхэтэй хамта тэрээн дотор хэдэн шэнэ зүйлнүүд нэмэгдэжэ, мүнөө үедэ Соведүүдэй үмэнэ табигдажа байгаа ябуулгануудтай тааралдуулан депутадуудай этигэмжэ түлөөлэлгые үргэдхэбэ.

Депутадуудай дүрим тухай хуулиин проект хадаа бүхэсоюзна удха шанартай хуули байхаар бэлэдхэгдэжэ, сельскэ болон поселково Соведүүдһээ эхилээд СССР-эй Верховно Совет хүрэтэрхи бүхы Соведүүдэй депутадуудай ажал ябуулгын юрэнхы асуудалнуудые гуримшуулха зорилготой. Бүхы Соведүүдэй ажал ябуулгын, бүридхэлгын ёһо гуримууд, мүн депутадуудай хүдэлмэриин ёһо гуримууд манай гүрэн дотор нэгэн адли ха юм.

Депутадуудай дүрим тухай хуули дотор бүхы шатын Соведэй депутадуудай ажал ябуулга болон этигэмжэ түлөөлэлтэ тухай гол ёһо дүримүүд анха түрүүшынхеэ согсолоогдоо. Иимэ хуулиие бэлэдхэхын түлөөдэ уридшалан ехэ хүдэлмэри хэхэ хэрэгтэй болоо гэжэ элидхэлшэ онсолон тэмдэглэбэ. Олон депутадууд партийна, советскэ хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд тэрээндэ хабаадаа.

Депутадуудай дүримдэ хабаатай асуудалнууд хэблэлдэ зүбшэн хэлсэгдээ. Союзна республикануудай Верховно Соведүүдэй Президиумэй, Түбэй, республиканска министерство болон зургаануудай, научна эмхинүүдэй зүгһөө тус хуули тушаа дурадхал, ажаглалтанууд оруһон байна. Тэдэнэй олонхинь проект дотор хараада абтажа, бодото ажабайдалай эрилтэнүүдые, депутадуудай ажал ябуулгын шухала болоһон асуудалнуудые дүүрэнээр харуулха арга олгоо.

Комиссинуудай найруулан зохёоһон хуулиин проектые СССР-эй Верховно Соведэй Президиум хаража үзөөд һайшаагаа. Манай общество дотор депутат ямар үүргэтэйб гэхэдэ, тэрэ Соведүүдэй зүгһөө гүрэнэй засаг бэелүүлгэдэ арад зоной түлөөлэмжөөр хабаадалсажа, тэрэнэй хүсэл һаналые харуулжа байха уялгатай юм. Коммунис партиин политикань, тэрэниие шууд сэхээр бэелүүлхын түлөө тэмсэл хадаа Соведүүдэй болон депутадуудай бүхы ажал ябуулгын хэлбэришэгүй үндэһэ һууринь мүн.

Проектын нэгэдэхи бүлэг соо депутадай дүримые тодорхойлһон юрэнхы зүйлнүүд тухай, тэрэнэй этигэмжэ түлөөлэлгын болзор тухай, энэ талаар бүхэсоюзна болон республиканска хуулиин ниитэ зүйл болон илгаанууд тухай хэлэгдэнхэй.

Арадай түлөөлэлгын органууд болохо Соведүүдэй тон шухала онсо илгаань юуб гэхэдэ, тэдэнэр гүрэнэйшье, олониитыншье эмхинүүдэй шэнжэ шанарые бэедээ ниилүүлэн шэнгээһэн байдаг. Иимэ ушарһаа депутадууд өөрынгөө ажал хүдэлмэриие түлөөһэгүйгөөр, өөһэдынгөө үйлэдбэриин гү, али албанайнгаа хүдэлмэриие орхингүйгөөр бэелүүлдэг байха юм гэжэ хуулиин проект дотор хэлэгдэнэ.

Соведтэ депутат ямар хүдэлмэри хэхэ ёһотойб гэжэ проектын хоёрдохи бүлэг соо хэлэгдэнэ. Тэрээн дотор депутадуудай этигэмжэ түлөөлэлгэ тодорхойлогдоно, тэрэшэлэн депутадууд тушаа Совет болон тэрэнэй органууд ямар уялгатайб, ямар эрхэтэйб гэжэ хэлэгдэнэ.

Соведэй шиидхэхэ ёһотой гол асуудалнууд тэрэнэй сессинүүд дээрэ шиидхэгдэдэг гэжэ мэдээжэ. Тэдэ сессинүүдэй хүдэлмэриие улам һайжаруулха гээшэ Соведүүдэй үүргые дээшэлүүлхэ шухала эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэн гэжэ партиин документнүүд дотор онсолон тэмдэглэгдэдэг. Энэ хараа шугам хуулидашье, һүүлэй жэлнүүдэй бодото ажал хүдэлмэридэшье бэелүүлэгдэдэг байна.

Сессидэ бэлэдхэхэ, мүн тэрэниие үнгэргэхэ хүдэлмэридэ хабаадалсахадаа, парти, гүрэнэй директивэнүүдые бэелүүлхэ талаар, арадай ажахын түсэб дүүргэхэ, ажалшадай байдал һайжаруулха талаар Соведэй шиидхэхэ зорилгые амжалтатайгаар дүүргэлгэдэ депутат туһалалсана. Тэрээнтээ хамта гүрэниие хүтэлбэрилгын һургуули гарана гээшэ. Тиимэһээ сессиин хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха гээшэ депутадай гол уялгануудай нэгэн мүн гэжэ хуулиин проект соо заагдана.

Саг үргэлжын комиссинуудта депутадуудай хэдэг хүдэлмэринь шухала удха шанартай юм. Мүнөө хамта дээрээ Соведүүдтэ гурбан зуу мянга гаран комиссинууд байгуулагданхай. Комиссинуудай бүридэлдэ нэгэ миллион долоон зуу мянга гаран депутадууд ороно. Энэ ехэ хүсэн хүтэлбэриин аппарадай ажал ябуулгые һайжаруулха, ажахын-политическэ зорилгонуудые бэелүүлхэ хэрэгтэ нилээд ехэ нүлөө үзүүлдэг.

Мүнөө үедэ парти болон гүрэнэй экономическа политикые бэелүүлхын түлөө бүхы шатын Соведүүдэй харюусалгань дээшэлбэ гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэнэ. Иимэ ушарһаа ниитын үйлэдбэриин ашаг үрые дээшэлүүлгэтэй холбоотой бодоть зорилгонуудые бэелүүлгэдэ ажалшадые элсүүлхэ талаар депутадуудай улам эршэтэй эмхидхэлэй хүдэлмэри үнгэргэхэ болоһониинь ойлгосотой.

Коммунизмын түлөө тэмсэлэй бүхы участогуудта, юһэдэхи табан жэлэй зорилгонуудые дүүргэхын түлөө тэмсэлдэ депутадуудай зохёохы ёһоор, шэн габьяатайгаар ажалладагай олон тоото жэшээнүүд хаа хаанашье бии юм.

Харагдажа байгаа хуулиин баталагдахада, депутадуудай зохёохы ёһоор хүдэлмэрилхэ эрхэ нүхэсэлынь улам һайжарха байна.

Соведтэ депутадай ямар гол эрхэтэй байха тухай хуулиин проект дотор хэлэгдэнэ. Сесси дээрэ шиидхэгдэхэ бүхы асуудалнуудаар депутат шиидхэхы һанамжатай байха, мүн Соведэй органуудта бусадые һунгаха, өөрөө һунгагдаха эрхэтэй байха гэжэ хуулиин проект дотор хэлэгдэнэ. Депутат болбол зүбшэн хэлэгдэжэ байгаа асуудалаар дурадхал оруулха, Соведэй бии болгоһон органуудта хүдэлхэ хүнүүд тушаа һанамжала хэлэхэ, өөрынгөө дурадхалые үндэһэлхэ эрхэтэй байха юм.

Сесси дээрэ депутадай оруулһан дурадхал болон ажаглалтануудые хаража үзэхэ гурим хуулиин проект соо тодорхойлогдоно. Гүрэнэй органууд болон тушаалта нюурнууд депутадуудай ажаглалта, дурадхалнуудые тоотоогдоһон болзор соо хаража үзэхэ, шухала хэрэгтэй хэмжээнүүдые абаад, тэрэнэй үрэ дүн тухай депутадта болон Соведүүдтэ зохихо органуудта дуулгаха уялгатай. Эдэ зүйлнүүдэй хүсэндөө бэелэхэдэнь депутадуудай үүсхэл эдэбхиие улам дээшэлүүлхэ арга олдохо юм. СССР-эй Верховно Соведэй, союзна, автономно республикануудай Верховно Соведэй депутадуудай зүгһөө хуули һанамжалан дурадхаха талаар ямар үүсхэл гаргаха эрхэтэй байһан тухай статья проект дотор оруулагдаа. Энэнь хуулинуудые бэлэдхэлгэдэ депутадуудай үүргын дээшэлхэ байһыень гэршэлнэ.

Соведэй даалгабараар депутат хүн гүрэнэй органуудай, предприяти, эмхи зургаан болон организацинуудай хүдэлмэриие Соведтэ хабаатай асуудалнуудаар шалгаха эрхэтэй гэжэ хуулиин проектээр хараалагдаба. Тиихэдэ депутат ямар нэгэн предприяти, эмхи зургаан гү, али организациин хүдэлмэриие шалгаха тухай асуудалые Соведтэ гү, али тэрэнэй органдо өөртөө табиха эрхэтэй юм. Иимэ шалгалтада депутадуудай хабаадалга али бүхы асуудалнуудаар парти, правительствын заабаринуудай нютаг нютагуудта ямараар бэелүүлэгдэжэ байһанай хойноһоо улам шангаар хинаха арга боломжо олгохо юм.

Депутадай зүгһөө хэгдэһэн асуултада хадаа хүтэлбэриин органуудай, тушаалта нюурнуудай хүдэлмэриие Соведэй зүгһөө хинаха һайн аргануудай нэгэн байна. Энэ арга бодото байдалда улам ехээр дэлгэржэ байна. Гансал нёдондо жэлдэ Соведүүдэй сессинүүд дээрэ депутадуудай зүгһөө 40 мянга шахуу асуулта хэгдэһэн байгаа.

Мүн тэрэшэлэн СССР-эй Верховно Соведэй, союзна, автономно республикануудай Верховно Соведэй депутадууд СССР-эй правительствада, тэрэшэлэн союзна, автономно республикын правительствануудта гү, али министрнүүдтэ, тэрэшэлэн Верховно Соведэй байгуулһан хүтэлбэриин бусад органуудай толгойлогшодто асуултаар хандаха эрхэтэй гэжэ хуулиин проект соо хэлэгдэнэ.

Тэрээнһээ гадна союзна, автономно республикануудай Верховно Соведэй депутадууд тус республикын газар дээрэ байгаад, бүхэсоюзна зургаануудта мэдэлтэй эмхинүүд болон организацинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ асуултаар хандаха эрхэтэй байха гэжэ дурадхагдана. Тус асуудалнуудынь республикын шиидхэхэ асуудалнууд байха ёһотой.

Харин нютагай Соведүүдэй депутадууд Соведэй шиидхэхэ асуудалнуудаар гүйсэдхэхэ комитедтэ, тэрэнэй таһагууд болон управленинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэ, тэрэшэлэн Соведэй газар дээрэ байдаг предприяти, эмхи зургаан болон организацинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ асуултаар хандаха эрхэтэй.

Тиимэ болохолоороо, энэ талаар депутадуудай эрхэнь нилээд үргэдхэгдэбэ гээшэ.

Соведүүд болон тэдэнэй депутадууд социалис хуули ёһо, гурим сахилгые бэхижүүлгэдэ шухала үүргэ дүүргэдэг. Хуулиин проект дотор энээндэ онсо анхарал хандуулагдаба. Гүрэнэй засагые түлөөлжэ байһан хүн тула депутат ходоо совет хуулинуудые хамгаалха ёһотой. Хүнүүдэй эрхые, хуулита эрилтэнүүдые гү, али олониитын гуримые хэн нэгэнэй хазагайруулбал, депутат тэрэниие болюулхые эрихэ эрхэтэй.

Депутадуудай эрилтэ хэжэ хандаһан тушаалта нюурнууд, предприяти, эмхи зургаан болон организацинуудай захиргаан, милициин хүдэлмэрилэгшэд тиимэ хазагайруулгануудые зайсуулхын түлөөдэ дары сагтаа хэмжээ абаха, харин хэрэгтэй болоо һаань, зэмэтэйшүүлые харюусалгада хабаадуулха уялгатай.

Олониитэтэй таһаршагүй нягта холбоотой байха, ходоо олониитэдэ түшэглэхэ гээшэ Соведүүдэй ажал ябуулгын шухала шэнжэнь, коммунис байгуулгын зорилгонуудые тэдэнэй амжалтатайгаар шиидхэхэ нүхэсэлынь юм гэжэ И. В. Капитонов онсолон тэмдэглэбэ. Энэ харилсаа холбоон улам бата, улам үргэн, улам олон янзын болгохын түлөө оролдохо гээшэ депутат бүхэнэй уялга мүн. Депутат болбол ходоо арад зоной талые хараха, тэрэнэй хүсэл һанал зүбөөр харуулдаг байха ёһотой.

Депутат һунгуулиин округой зоной эрилтэ хэрэглэмжые хараада абадаг байха, тэрэшэлэн республикын, автономно областиин, национальна округой экономическа, соёл культурын, үндэһэ яһанай болон бусад өөрсэ зүйлнүүдые хараада абажа байха уялгатай.

Соведүүд һунгагшадай захяае бэелүүлхэ талаар хүдэлмэриин ехэ дүршэлтэй болонхой. Жэшээнь, мүнөөнэй зарлалай Соведүүд хахад миллион захянуудые дүүргэлтэ болгохоор абаһан байна.

Һунгагшадай һанал бодолые харуулһан захянуудта иимээр хандаха гээшэ гансал социалис гүрэнэй байгуулалтада бэелүүлэгдэхэ аргатай юм. Энэ зүйл хуулиин проект дотор мүн лэ тодорхойгоор харуулагдаа. Тэдэ захянуудые Соведүүд хаража үзэхэ, арадай ажахын түсэб болон бюджедүүдые табихадаа, хараада абадаг байха ёһотой гэжэ хэлэгдэнэ. Депутадууд һунгагшадай захянуудые бодото байдалда бэелүүлхын түлөө оролдохо, тэдэниие дүүргэлгэдэ хүн зониие эмхидхэл элсүүлхэ ёһотой.

Һунгуулиин округто депутадуудай хэхэ хүдэлмэри тухай гурбадахи бүлэг соо хэлэгдэнэ.

Депутадуудай ажал ябуулгада эрхэтэдтэй уулзажа хөөрэлдэхэ гээшэ ехэ һуури эзэлдэг. Хүнүүд депутадһаа зүбшэл абахаяа, туһаламжа эрихээ ерэдэг, баяр баясхалангаар, гашуудал ядаралаа хубаалдадаг байна.

Тэдэнэр депутадуудай үмэнэ элдэб асуудалнуудые табидаг. Эдэнь ехэнхидээ арад зоной сэдьхэлэй байдал харуулжа, шухала удха шанартай байдаг юм. Тиимэһээ депутадай ажал ябуулгаа бэелүүлхэ үедэнь гараһан асуудалнуудаар депутат Соведтэ дурадхалнуудые оруулха, мүн хүн зоной дутагдал, эрилтэнүүд тухай Соведтэ элидхэжэ байха ёһотой гэжэ хуулиин проект дотор хараалагдана.

Оруулһан дурадхалнуудыем хэрзүбөөр хаража үзэбэб гэжэ депутат хинаха эрхэтэй. Мүн Соведэй газар дээрэ байдаг гүрэнэй органууд та, предприятинуудта, эмхи зургаануудта ороһон мэдүүлгэ, гомдолнууд хэр зэргэ харагдабаб гэжэ хинаха. Тэрэшэлэн өөрынгөө табиһан асуудалые зүбшэн хэлсэлгэдэ нюурааа хабаадалсаха эрхэтэй гэжэ проект дотор бэшэгдэнхэй.

Һунгагшадай үмэнэ депутадуудай хэдэг тоосоонууд ехэ удха шанартай гэжэ элидхэлшэ онсолон тэмдэглэбэ. 1970 — 1971 онуудта һунгагшадай үмэнэ бүхы депутадуудай 95 гаран процентнь тоосоһон байна. Олон миллион ажалшад тэдэнэртэй уулзалгада хабаадалсаа.

Депутат бүхэнэй тоосохо, хинагдажа байха ябадалынь ямар удхатайб гэхэдэ, ажалшад депутадые гансал һунгаад дүүрэхэ бэшэ, харин даажа абаһан уялгаа хэр зэргэ дүүргэжэ байһан тухайнь асууха эрхэтэй гээшэ. Мүн һунгагшад депутадые буулгаха эрхэтэй гэжэ Конституци соомнай бэшэгдэнхэй бшуу. Энэниие бодото дээрэнь бэелүүлхэ гурим тусхай хуулияар тодорхойлогдоно. Һунгагшадай энэ эрхэ тухайнь мүнөө харагдажа байгаа проект соошье хэлэгдэнхэй.

Соведүүдэй болон тэдэнэй депутадуудай бүхы ажал хүдэлмэринь бүгэдынь нюдэн дээрэ ябуулагдажа, зоной зүгһөө дэмжэгдэжэ, олониитын зүгһөө үдэр бүри хинагдажа байдаг гээшэ. Соведүүдэй ажал ябуулгые олониитэдэ улам ехээр мэдээжэ болгохо зорилгые хангаха хэмжээнүүд проект соо хараалагдаба.

Өөрынгөө эрхэ этигэмжые һаадгүйгөөр, үрэ ехэтэйгээр бэелүүлхынь тулада шухала хэрэгтэй эрхэ нүхэсэлые Коммунис парти болон Совет гүрэн депутат бүхэндэ олгодог гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ.

Депутадай ажал ябуулгые сахин хамгаалһан хэдэн эмхидхэлэй-политическэ, эрхын болон материальна зүйлнүүд мүнөө үедэ ябажа байгаа хуулияар тодорхойлогдонхой юм. Үзэмжэдэ табигдаһан хуулиин проект энэ баталамжануудые улам үргэдхэнэ. Гүрэнэй органууд, предприяти, эмхи зургаан, организацинууд, тэдэнэй тушаалта нюурнууд өөрынгөө этигэмжэ түлөөлэлгые бэелүүлхэдэнь депутадта туһалха уялгатай гэжэ онсолон тэмдэглэгдэнэ.

Өөрынгөө ажал ябуулгын асуудалнуудаар гүрэнэй болон ниитын органуудта, предприяти, эмхи зургаан, организаци болон тушаалта нюурнуудта депутат хандажа болохо гэжэ проект соо заагдана. Тэдэ органууд депутадай хандаһан асуудалые хаража үзөөд, хуулияар тогтоогдоһон болзор соо харюу үгэхэ уялгатай гэжэ хараалагдаба.

Энэ ушарые иланхаяа онсодхохо хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, бодото байдалда зарим ушарта депутадуудай оруулһан дурадхал тон һайн бэшээр бэелүүлэгдэдэг, заримдаа депутадуудай дурадхалаар ямар хэмжээн абтааб гэжэ тэдэндэ дуулгагдадаггүй байха юм.

Иланхаяа шухала асуудалнуудаар депутадуудай оруулһан дурадхалнуудые Соведүүдэй гүйсэдхэхэ комитедүүд, министерство болон зургаануудай коллегинүүд, Министрнүүдэй Соведүүд, Верховно Соведүүдэй Президиумүүд хаража үзэхэ уялгатай.

Депутадай ажал хүдэлмэриин эрхые сахин хамгаалха зарим зүйлнүүд саашадаа үргэдхэгдэн тодорхойлогдоо. Ямаршье Соведэй депутат уридшалан Соведэй үгэһэн зүбшөөлгүйгөөр, гансал зургаанай үүсхэлээр ажалһаа, колхозһоо гаргагдаха гү, али доогуур түлэгдэдэг хүдэлмэридэ оруулагдаха ёһогүй.

Депутадуудай бэелүүлхэ зорилгонь ехэ болоо, тэдэнэй ходо шиидхэхэ асуудалнууд улам олошорно. Тиимэһээ Верховно болон нютагай Соведэй депутадуудай транспортаар түлөөһэгүйгөөр ябаха эрхэнь урдаһайнхиһаа үргэдхэ байна.

Депутадай ойроо хүртэшэгүй байха тухай зүйл улам тодорхойлогдобо.

Нютагай Соведүүдэй депутадуудай үбсүүндээ зүүхэ тэмдэг бии болгохо тухай асуудал олон депутадууд, советскэ хүдэлмэрилэгшэд, олониитын түлөөлэгшэд табиһан байна. Энээнтэй дашарамдуулан, бүхы Соведэй депутадуудта депутадай үнэмшэлгэ болон үбсүүнэй тэмдэг үгтэхэ, тэдэнэй депутат байха саг-соо тэрэ хүн хэрэглэхэ гэжэ хуулиин проектээр хараалагдаба.

Депутадай этигэмжэ түлөөлэлгые тодорхойлһон депутадуудай дүрим тухай хуулиин проектын гол зүйлнүүд иимэ байна гэжэ элидхэлшэ үргэлжэлүүлбэ. «Харин этигэмжэ түлөөлэлгэ гэжэ үгэнүүд дотор хоёр ойлгосо—эрхэ ба уялганууд—нэгэдэнхэй юм,—гэжэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Л. И. Брежнев хэлэһэн байна. Энэмнай, нүхэд, ехэшье хүндэ, ехэшье харюусалга гээшэ».

Мүн тус хуулиин проектшье энэ зүйлые гол анхаралдаа абана. Депутадуудай эрхые үргэдхэжэ, ажал ябуулгыень ханган сахиха зүйлнүүдые олошоруулхадаа, тус хуули депутат бүхэнэй үндэр нэрэ зэргэдээ хүрэмэ байхыень, эдэбхитэй шангаа ажал эрхилхыень, бүхы талаар арад зондо алба хэхэнэй үлгэр жэшээ болохо ябахыень уялгална гээшэ.

Соведүүдэй депутадуудай эрхэ тухай хуули абалга социалис демократиие, манай совет гүрэн түрые саашадань хүгжөөлгэдэ үшөө нэгэ шухала алхам болохо. Энэ хуули хадаа депутат тухай, гүйсэд эрхэтэ түлөөлэгшэ органууд болоһон Соведүүдэй үүргые дээшэлүүлхэ тухай Коммунис партиин, совет гүрэнэй анхаран оролдожо байһанай шэнэ гэршэ болоно.

Депутадуудай дүрим тухай хуулиин СССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй баярай урда тээ зүбшөгдэжэ байһаниинь ехэ удхатай юм гэжэ И. В. Капитонов элидхэлэйнгээ түгэсхэлдэ хэлэбэ.

ССР Союзай 50 жэлэй ойн баяр хадаа социалис демократизмын, совет арадуудай таһаршагүй хани барисаанай, Коммунис партиин политикын сэсэн мэртэнэй, марксизм-ленинизмын илагдашагүй ехэ хүсэтэй байһанай шэнэ, толормо жэшээ гэршэ болохо байна.

(Түгэсхэл. Эхииинь 1-дэхи нюурта).

рэнэй XXIV съездын тодорхойлһон шухалын шухала зорилгонуудай нэгые гүрэнэй засагай бүхы ажал ябуулгада социалис хуулиин гол ёһо сэхэ шууд бэелүүлхэ зорилгые амжалтатайгаар дүүргэлгэ зургаануудай ажал ябуулгаһаа нилээд дулдыдаха байна.

1967 онһоо 1972 он хүрэтэрхи үе соо СССР-эй Верховно сүүдэй эрхилһэн ажал ябуулга тухайда СССР-эй Верховно сүүдэй Түрүүлэгшэ нүхэр А. Ф. Горкиной элидхэлые СССР-эй Верховно Соведэй Президиум сентябриин 15-да сонсоо һэн.

Тоосооень һайтар зүбшэн хэлсэжэ үзөөд, Президиум иигэжэ тэмдэглээ: Верховно сүүд тэрээндэ хуулиин ёһоор даалгагдаһан ССР-Союзай сүүдэй дээдэ зургаанай уялгануудые гүйсэдхэн, сүүдүүдэй зүгһөө хуули зүбөөр хэрэглэхэ, гражданинуудай, тэрэшэлэн предприятинуудай, эмхи зургаануудай ба организацинуудай эрхэ болон хуулияар хамгаалагдадаг ашаг туһа сахиха, совет хуули ёһо улам батадхаха хэрэгтэ туһа хүргэнэ.

Гэхэтэй хамта, СССР-эй Верховно сүүдэй хүдэлмэриие саашадань һайжаруулха зорилготой хэдэ хэдэн тодорхой һанамжануудые Президиум дурадхаһан байгаа.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиум СССР-эй Верховно сүүдэй шэнэ бүридэл тухай асуудал мүн лэ зүбшэн хэлсээ. Нүхэд депутадууд, энэ асуудалаар дурадхалнуудаа элидхэн мэдээсэхыемни зүбшөөгыт.

Верховно сүүдэй хэды хүнһөө бүридүүлэгдэхэ ёһотойе, хуулиин эрилтэтэй зохилдуулан, тодорхойлхо болоод байнабди. Верховно Соведэй Президиум ороной сүүдэй дээдэ зургаание Түрүүлэгшэһээ, тэрэнэй хоёр орлогшоһоо, Верховно Сүүдэй 16 гэшүүнһээ, арадай 45 заседательһаа бүридүүлхэ гэжэ дурадхана. Тэрээнһээ гадна, СССР-эй Конституциин 105-дахи статьягай ёһоор, ССР Союзай Верховно сүүдэй бүридэлдэ союзна республикануудай Верховно сүүдүүдэй түрүүлэгшэнэр тушаалайнгаа ёһоор оролог, энэнь социалис федерализмын бэелэлнүүдэй нэгэн болоно.

Верховно сүүдэй гэшүүд тушаа СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй дурадхалнуудые найруулхыень зүбшөөгыт.

СССР-эй Верховно сүүдэй Түрүүлэгшэ тухай түбхын түрүүн хэдэн үгэ хэлэхэ байнаб. Нүхэр Александр Федорович Горкин ороной сүүдэй дээдэ зургаание арбан табан жэлэй туршада толгойлоо. Верховно сүүдэй амжалтатай хүдэлмэри, хэдэ хэдэн орёо асуудалнуудые шиидхэлгэ олохон ушарта Александр Федоровичой эмхидхэхы ехэ шадабаритайнь, тэрэнэй асари ехэ дүй дүршэл, залан сэхэ ба партийна шэнжэ шанартайнь холбоотой байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Нүхэр Горкин СССР-эй Верховно сүүдэй Түрүүлэгшын тушаалда кандидатурыемни дахинаа бү дурадхыт гэһэн гуйлтатайгаар Верховно Соведэй сессиин урда тээхэнэ манай партиин Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ хандаа һэн.

Энээниие́нь хараада абажа, тэрэнэй гуйлтые ханган, СССР-эй Верховно Соведэй Верховно Соведэй Президиум мүнөө Россин Федерациин Верховно сүүдэй түрүүлэгшэ байһан нүхэр **Смирнов Лев Николаевичые** СССР-эй Верховно сүүдэй Түрүүлэгшээр һунгаха гэһэн дурадхал оруулна.

Л. Н. Смирнов сүүдэй ба прокуратурын зургаануудта дүшэ шахуу жэлэй турша соо хүдэлмэрил-

ТАБАН ҮДЭРЭЙ ДААБАРИ ДҮРБЭН ҮДЭРТЭ

Улаан-Үдын Кировэй нэрэмжэтэ түмэр хэрэгсэлнүүдые хэдэг заводой тамгатай продукци Советскэ Союз дотор хаа хаанагүй: Алтайн, Приморско хизаарнуудта, Шэтын, Эрхүүгэй болон Новосибирскэ областьнуудта, мүн Курган, Ижевск, Ереван гэхэ мэтэ городуудта эльгээгдэдэг байна. Республикымнайшье хото городуудай, хүдөө тосхонуудта тус заводой бүтээн гаргаһан амһарта таранхай. Шаазан гүйлгэһэн кастрюли, улха, забьяа, табаг айл бүхэндэ байдаг. Иимэ амһартануудые энэ завод бүтээн гаргадаг юм.

Тус заводто ерэхэдэмнай мастер Вера Прохоровна Васильевагай даадаг халаан кастрюлинуудые гаргажа байба. Коммунистка В. П. Васильева гээгдэжэ ябаһан халаание даажа абаһан юм. Эмхидхэхы бэлиг шадабаритай мастер халаанаа тэрэл жэлдээ түрүүшүүлэй зэргэдэ гаргажа шадаһан байна. Мүнөө үдэрэйнгөө даабари дүүргэдэггүй нэгэшье хүн тэрэнэй халаанда үгы. Социалис мүрысөөнэй түрүүшын хахад жэлэй дүн согсолходо В. П. Васильевагай халаан нүхэдэйнгөө дундаһаа нэгэдэхи һуури эзэлжэ, мүнгэн шан-

ХАРТААБХА МАЛТАЛГАДА—НИИТЭЭРЭЭ

Бэшүүрэй аймагай «Дружба» колхоз 51 гектарта хартаабха тариһан байна. Хартаабхын ургасын гараса яһала һайн. Мүнөө колхозой табадахи отделениидэ хартаабха хуряалга түлэг дундаа. Гектар бүриһөө дунда зэргээр 70—80 центнер хартаабха хуряагдахаар багсаагдана. Механизатор Георгий Шиханов, Андрей Чебаевский гэгшэд хартаабха хуряалга дээрэ эрхимээр ажаллажа, үдэр бүриингөө даабарие холо үлүүлэн дүүргэнэ.

Колхозой хартаабхын поли дээрэ мүнөө хүнүүд олоороо, хүгшэн залуугүй хүдэлнэ. Эртэ үглөөнһөө үдэшэ орой болотор ажаллажа, хартаабхаяа богони болзорто хуряажа абахаар эндэхид эрмэлзэн хүдэлнэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: хартаабхын поли дээрэ; механизатор Г. Шиханов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

№ 31

ЭНЭЭНИИЕ ХАЙШАЛЖА АБАГТЫ

БАҺАЛ АЯНШАЛГА ЭХИЛБЭ

...густ һарын эхеэр Артегтэ бо-... ...гтэрһэн Пионернүүдэй бухэ-... ...а V слет «БУЛТАНДА! БУЛ-... ...ДА! БУЛТАНДА!» гэһэн ...айгаар Советскэ Союзай бухы ...нүүдтэ хандаһан байна. ...гэхэдэ, тэрэ слёдой делега-... ...«Хододоо бэлэн!» гэһэн пио-... ...дай бүхэсоюзна маршын ...программа баталаа.

...Хододоо бэлэн!» гэһэн марш ...оной августһаа 1974 оной ...болотор үргэлжэлхэ. Тэрэ ...СССР-эй бии болоһоор 50 ...комсомолой болон пионер-... ...эмхинүүдтэ В. И. Ленинэй ...болгогдоһоор 50 жэлэй ойдо ...ргадан, Пионернүүдэй бүхэ-... ...VI слёдые угтуулан ябуу-...

...маршын гол зорилго ямар ...оронойнгоо дээдын хайрые ...нэй хоёрдохи орденоор ...гдаһанаа харюулжа шадаха, ...эй бии болоһоор 50 жэлэй ...комсомолой болон пионернүү-... ...нүүдтэ В. И. Ленинэй нэ-... ...гдоһоор 50 жэлэй ойе нэ-... ...турэтэйгөөр угтаха гэһэн ...зорилго табигдана. Совет-... ...Союзай пионернүүдэй Нангин ...а ба Хуулида үнэн сэхэ ...харуулха гээшэ эдиршүү-... ...зорилгонуудай нэгэн.

...нэй тула Коммунис пар-... ...хэрэгтэ үнэн сэхэ, Эхэ ...шутэнги байхаар, СССР-эй ...дые, мүн эрхэ сүлөөгэйнгөө ...тэмсэдэг арадуудые хүндэл-... ...хаар пионернүүдээ хүмүү-... ...хүдэлмэри отряд бүхэндэ ...ёһотой. Тиихэдээ пионер ...өө һуралсалай, ажалай, ...ай түлөө, мүн элүүр энхынь, ...эйнь шанарай түлөө отряд ...харюусалгатай байһанаа мэ-дэрхэ ёһотой болоно бшуу.

«Хододоо бэлэн!» гэһэн марш ямар шатаһаа бүридэнэб? Шатануудынь иимэ юм гэбэл:

1972 оной сентябрь һара соо (зарим дружина болон отрядууд август соо эхилээ!) — Бүхэсоюзна V слёдой Хандалгые, маршын шэнэ программые зүбшэн хэлсэлгэ болохо.

1972 оной октябриин 2-то Советскэ Союзай бүхы пионерскэ отрядуудай хабаадалганай Бүхэсоюзна радио болон телевизионно жагсаал соносхогдохо. Тэрэ жагсаал **«Эрдэмгүйгөөр коммунизм байгуулагдахагүй» гэһэн ленинскэ захяае бидэ ходо һанажа ябадагбди!»** гэһэн уряа доро үнгэргэхөөр хараалагдаа.

1972 оной декабриин 25-най — 30-най үдэрнүүдтэ — СССР-эй бии болоһоор 50 жэлэй ойдо зорюулан, «Энэ хани барисаагаа хэтын хэтэдэ сахижа ябахыемнай агуу Ленин заяагаа юм» гэһэн һайндэр союзна республикануудай пионернүүд үнгэргэхэ.

1973 оной октябриин 2-то «Хододоо бэлэн!» гэһэн марш хэр зэргэ ябуулагдажа байнаб гэһэн Бүхэсоюзна хөөрэлдөөн радиогоор болон телевизорээр болохо.

1974 оной август һарада — комсомолой болон пионернүүдэй эмхинүүдэй В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ болгогдоһоор 50 жэлэй ойдо зорюулһан Бүхэсоюзна VI слет зарлагдаха.

«Хододоо бэлэн!» гэһэн шэнэ марш хэды шэглэлтэйб? Энээнһээ урдахи марш долоон шэглэлтэй байһан юм. Харин шэнэнь арбан шэглэлтэй. Ямарнууд бэ? Эдэл даа.

1. **«Минии Эсэгэ орон — СССР».** Тус шэглэлээр ябаһан отрядууд, пионернүүд Совет Социалис Республикануудай Союзай түүхые, коммунистнарай болон совет арадай дайшалхы болон ажалай ёһо заншалые гүнзэгыгөөр шудалан үзэхэ, юһэдэхи табан жэлдэ ахамад үетэнэй туйлаһан амжалтатай танилсаха, аха дүү республикануудай хүн зон ямараар ажаһуудаг бэ гэжэ һонирхохо ушартай. СССР-эй Герб, Гүрэнэй туг, «Интернационал» гэжэ партийна гимн, мүн Советскэ Союзай болон союзна республикануудай гимн-магтаалнууд пионернүүдтэ нангинаар һанагдаха ёһотой.

2) **«Эрдэм бэлигэй орондо»** гэһэн шэглэл пионернүүдэй һайн һуралсалда нүлөөлхэ ушартай. Һуралсал хадаа өөрымни эгээл шухала ажал гэжэ пионер бүхэн мэдэрхэ уялгатай. Ямар нэгэ предметнэ кружогто ябаха, ном, газетэ, журнал уншажа, олон юумэ мэдэдэг болохо.

3) **«Пионерскэ тугаа даган, жэгдээр алхала».** Энэ шэглэлые шэлэһэн отрядай гэшүүд пионерэй, өөрынгөө эмхиин түүхые, олон үеын пионернүүдэй ёһо заншалые шэнжэлхэ, өөһэдынгөө алдарта хэрэгүүдээр дружинынгаа домогые арьбадхаха ёһотой.

Пионерэй улаан галстук нангин гэжэ тоологдодог. Тиимэһээ пионер хүн галстугтаа гамтайгаар хандаха ёһотой юм ааб даа. Степан Щипачёвой шүлэгэй мүрнүүдые һанана гүт?

Улаан галстук хүзүүндээ
Уяһан хойноо — гамна,
Улаан тугаймнай үнгэтэйл —
Удхалан ойлгоод һана!

4) **«Пионернүүдэй барилга»** гэһэн шэглэлээ, пионернүүд юһэдэхи табан жэлэй гол зорилгонуудые табан хургандаал адляар мэдэхэ ёһотой. Түрэл хизаараймнай ажалша түмэн арад КПСС-эй XXIV съездын шиидхэбэриие ямараар бэелүүлнэб гэжэ һонирхохо мүртөө, өөһэдынгөө хубитые оруулха гэжэ оролдохо. Юуб гэхэдэ, мүнөөдэрэй пионернүүд үглөөдэр эхэ, эсэгэнэрээ халажа, ажабайдалайнгаа эзэд болохо зон ха юм.

5) **«Тимуровец»** гэһэн шэглэл слёт дээрэ шэнээр баталагдаа. Урда жэлнүүдтэ иимэ шэглэл үгы һэн. Гэбэшье тимурнуудай хүдэлөөн ходол байһан. Тиимэһээ Пионернүүдэй бүхэсоюзна V слёдто хабаадагшад «Хододоо бэлэн» гэһэн маршын нэгэ шэглэлые «Тимуровец» гэжэ нэрлээ.

6) **«Хүсэтэйшүүл, зоригтойшуул, солбонууд»** — баһа иимэ шэнэ шэглэл маршада нэмэгдээ. Пионернүүд ажалда болон СССР-ые хамгаалгада бэеэ бэлдэхэ, зоригтой, хүсэтэй, Эхэ оронойнгоо найдамтай тулгуури болохоёо оролдохо. Тиихэдээ Совет Армиин, Үһан-Сэрэгэй Флодой түүхые шудалха, эдир армеецэй мэргэжэл олохо юм.

Пионер бэе махабадаа хатуужуулха, ГТО-гой комплексын «Хүсэтэйшүүл ба солбонууд». «Спортивна халаан» гэһэн шатануудаар бэлдэжэ, тусхай шалгалта бариха болоно.

Тус маршрудаар ябаһан отряд «Зарница» гэжэ Бүхэсоюзна сэрэгэй-спортивна нааданда хабаадалсаха ёһотой юм бэзэ.

7) **«Гоё һайханай орондо».** Энэ — шэнэ шэглэл. Пионернүүдые искусстватай, уран зохёолтой, арадай урлалтай саг үргэлжэ танилсуулжа байха. Пионернүүд түрэл нютагайнгаа соёлой дурасхалта сэнтэй зүйлнүүдые мэдэхэ, баялигта гамтайгаар хандаха.

8) **«Пионер — бүхы үхибүүдтэ жэшээ»** гэһэн шэглэл олон үгөөр тайлбарилалтагүйгөөр ойлгосотой. Социалис обществын эрхэтэнэй — совет хүнэй һайхан шэнжэ шанарые өөртөө бии болгон пионер бэеэ хүмүүжүүлхэ уялгатай гэжэ мэдэнэбди.

Советскэ Союзай Пионернүүдэй хуулиие жэншэд гүүлэнгүй дүүргэдэг, һургуулидаашье, гэртээшье һурагшадай заяг заршамай дүримые сахидаг байбал, хэншье хожомоо һайн хүн болохо бшуу.

9) **«Мүшэхэн»** гэһэн шэглэл урда тээньшье байгаа. Иимэ шэглэлээр хүдэлдэг пионернүүд эгээл бишыхан һурагшадые — октябрятануудые шефтээ абадаг һэн. Тэдэнэй номоо үзэхэдэ туһалдаг, наадхуулдаг, юрэдөө али болохоор тэдэндээ анхарал хандуулдаг һэн. Мүнөөшье тиимэ эрилтэ табигдана. Жэл бүри (апрелиин 16-һаа 22 болотор) Октябрятануудай долоон хоног үнгэргэгдэдэг байха. Пионерэй эмхиин дэргэдэ октябрятануудай бүлэгэй бии болгогдоһоор 50 жэлэй ойе тэмдэглэхэ бэлэдхэл ябуулагдаха.

10) **«Эб найрамдал, һаналаа нэгэдэлгэ».** Энэ шэглэл урда жэлнүүдтэ баһал байһан. Юртэмсэ дээрэмнай юун боложо байнаб гэһэн асуудалда харюу абаха гээшэ тус шэглэлэй пионернүүдэй үдэр бүриин хэрэг. Коммунис болон хүдэлмэришэдэй партиин, залуушуулай союзуудай тэмсэл тухай ехэ юумэ мэдэхэ гэжэ пионер оролдохо. Мүн хилын саагуур ажаһуудаг үетэнэйнгөө тэмсэлые дэмжэхэ гээшэ һайхан хэрэг.

«Бултанда! Бултанда! Баран дружинануудай, отрядуудай, пионер бүхэнэй анхаралда!» — V слёдто хабаадагшад иимэ уряатайгаар хандаа һэн. Табадахи слёдой шиидхэбэриие имагтал уншаад лэ орхихо бэшэ, харин «Хододоо бэлэн!» гэһэн маршын программые тархидаа хадууха, һүүлдэнь сборнууд дээрээ зүбшэн хэлсэхэ ёһотойт, пионернүүд! Бидэ «Хододоо бэлэн!» гэһэн маршын программа тухай тус хуудаһандаа хуряангыгаар хөөрэбэбди. Харин дэлгэрэнгы программань **«Пионерская правда» газетын 1972 оной августын 11-нэй номерто үгтэһэн.**

Ажалдаа шамдая, пионернүүд! Баһал аяншалга эхилбэ...

«ХОНХЫН» РЕДКОЛЛЕГИ.

Булат ЖАНЧИПОВ

ҮХИБҮҮДТЭ

БАЛТА ХҮБҮҮН

Баабайнгаа томо валенка
Балта хүбүүн үмдөөд,
Һалтаа тулама тэрэнээ
Һайрхахаа гараба гэртэһээ.
Халтируу елүүр хадаханһаа
Хабархан хүүгэд һолжорно,
Һаахар Балта уухилһаар
Һалиран хададань гарабал даа.
— Шашаг таанар шаргаараа
Шамбай битнай санаараа...
Харагты одоол намайгаа
Халтирхыем шуумайгаад, —
Гэжэ шангаар хашхараад,
Гэнтэ хүсэлэн харайнгаа
Мүнөөхи гуталдаа тушалдаад,
Мүльһэн хада руу тарангаа.
Холхи гуталынь хүлһөөнь
Ходорон тайлдаад арилшоо,
Хүйхэр Балта арбаганан
Хүйһэн дээрээ һолжоршоо.
Хүл нюсэгөөр хүр соо
Хүбүүн бодоод мэгдүүтэй
Үетэнөө ехээр энеэлгэн,
Үрөөһэн гуталгүй зугадашоо.

...ИРШҮҮЛДЭ ХАРЮУ БОЛГОН

...ҮЛЭГ ЯАЖА БЭШЭХЭБ?

...асуудалда тодорхой харюу ...ь бэрхэ. Поэт бүхэн энэ ...алда олон янзаар харюуса-... ...Мүн баһа поэт бүхэн өөрын-... ...р бэшэдэг.

...эр нэгэн бодол гэхэ гү даа, ...нэгэ темэ тархи соош мүн ...гэһэн гэлэй. Теэд саарһа, ...ааа бэлдээд, столдоо һуубаш. ...тухай гоё шүлэг бэшэжэр-... ...гэбэй, юумэн гаража үгэбэ-...

...эр һайхан нютагаим
...и намар ерэбэ...

...мэтын лэ мүрнүүдһээ он-... ...умэн гарабагүй гээшэ. Юун-... ...үндэб гэхэдэ, залуу нүхэр-... ...амар тухай өөрынгөө үгэнүү-... ...бэшээгүй, харин урда тээнь ...ээгдэжэ «үлтиршэһэн» үгэ-... ...е шэлээ бшуу. Намар тухай ...ээрээ бэшэхын тула һайса ...аха, үшөө дахин ажаглаха ...тэй байгаа. Тиигэжэ темээ ...соогоо һайса болбосоруу-... ...ямаршье шахалтагүйгөөр ...эй гарахаар болоходол, бэ-... ...һуухада яахаб? Тиихэдээ ...гүй гоё сасуулбариин һа-... ...оо һаа, түрүүн дэбтэр соо-... ...мдэглэжэ ябахада өөрэгүй. ...хэдэ, хүнэй тархи гээшэ ...юумэеэ мартадаг «шада-... ...» бшуу. Газаа ябахада-... ...гүй гоё шүлэгэй мүр һа-... ...һан аад, түлеэгээ хаха-... ...һаа асараад, гэртээ ороод ...гэхэдэш, орогүй мартагдаа ...байха. Тиимэһээ хармаан-... ...нот хэжэ ябаад, һанагда-... ...сасуулбаряа саг дарынь ...байхаар бэеэ һургабал

...В. Маяковский тиимэ зантай ...гэдэг. Жэшээнь, «Облако в ...» («Үмдэтэй үүлэн» боло-... ...аабза?) гэжэ поэмынгээ ...й холбоо үгэнүүдые нэгэтэ ...соо ябахадаа һанаад, ...соогоо бэшэжэ абаһан бай-...

...редакцида шүлэг «үбэр-... ...конвертнүүд үдэр бүри ...байдаг. Авторнуудай оло-... ...— һурагшад. «Өөрынгөөл ...соо үлтиржэ» байнгүй, ре-... ...эльгээжэ, һургаал аба-... ...эдэгынь һайн ааб даа. Ха-... ...һаад барлаад, газетэдэ то-... ...гэжэ гуйжа гү, али за-... ...хандадаг ушарнууд байд ...үзэгдэдэг. Заһабаритай, ...шүлэг бэшээб гэжэ мэдэжэ ...аад, газетэдэ гаргуулха ...оролдодогынь хайшаа гээ-... ...даа?

...урагшадай шүлэгүүд манда ...гдодог. Зүгөөр нэгэ-хоёр ...гаргуулжархёод, болбосор-... ...болобоб гэжэ ойлгохо ...лэ буруу гэжэ һанаха ...б. Бэлигтэ совет поэт Алек-... ...Трифонович Твардовский ...олон шүлэгтэй болоһон хой-... ...«Страна Муравия» гэжэ поэ-... ...элүүлһэн. Имагтал тэрэ ...гараһан хойно поэт ...гэжэ ойлгоһон байгаа...

...хаанай аймагай Аллын ...һургуулида найман класс ...Улаан-Үдын мяха-кон-... ...комбинадай дэргэдэхи ...һурахаяа ерэһэн Очирова ...бидэндэ шүлэг эльгээ-... ...һургуулида һуража байхадаа ...шүлэгүүдээ ханын һониндо, ...газетэдэ гаргуулһан хүм-... ...бэшэнэ. Тэрэнэй «Алла ...гэжэ шүлэгые хаража

...юугоогоор хушагдаһан
...һайхан дэлхэй дээр
...ни түрэһэн тоонто
...эл Алламни байдаг юм.

Сэбэр һайхан агаарааршни
амилан,
Сэсэгтэ үргэн талааршни
сэнгэн,
Балшар жаахан бага наһаяа
Баяртай согтойгоор үнгэргөө
бэлэйб.

Энэ мэтээр хамтадаа табан бадаг бэшээтэй. Би Алла ошожо үзөөгүйб, теэд энэ шүлэг уншаад, тэрэ нютагай шарайе нюдэндөө хаража шадаагүйб. Юун бэ гэхэдэ, Дэжидма түрэһэн тоонтынгоо онсо шэнжые, шарайе зураглажа шадаагүй.

Зарим поэдүүдэй нютаг тухайгаа бэшэһэн шүлэг уншаад, тэндэнь ошожо, нюдөөрөө хараһан шэнги болохош.

Сэлэнгын аймагай Жаргалантын дунда һургуулиин 10-дахи класс үнгэрһэн зундаа дүүргэһэн **Будожапова Вера «Буряад орон»** гэһэн шүлэг эльгээбэ. Коммунис партиин хүтэлбэреэр урагшаа дабшажа ябаһан Буряад оронойнгоо солые дуудаха гээшэ һайхан хэрэг. Зүгөөр уряа лозунгын үгэнүүдээр бэшэ, зүрхэн сооһоо урдажа гараһан, сэдьхэлдэ хадуусатай үгэнүүдые шэлэбэл, һайн шүлэг болохо һэн. Хараад үзэе:

Баяртайб шамдаа, Буряад
орон.
Баян жаргалтай байһандаш.
Баяртайб шамдаа, Буряад
орон,
Багша Ленинэй үгөөр,
Коммунис партиин
хүтэлбэрнлөөр(?)
Дабшан урагшаа ябаһандаш.

Эдэ мүрнүүдээ Вера мүнөө уншаа һаа, «эдеэн болохогүй» юумэн гэжэ ойлгохо байгаа ёһотой даа. Гэхэ зуура Вера шүлэгыем толилогты гээгүй, харин «ямар алдуу, хайшаа байһыень бэшыт» гэжэ хандаа. Арбан класс дүүргэхээ, гүрэнэй шалгалта барижа байхадаа, эдир басаганай зүрхэ сэдьхэл долгисоо. **«Хэды хоноод Буряад орон соогуураа тарахабди. Теэд һургуулида һураһан жэлнүүдээ хэн мартахаб? Хэзээдэ, хаана ябабашье, бидэ нэрэ солоёо алдангүй, буряад арадаа, түрэл нютагаа суурхуулан ябахабди»,** — гэжэ Вера бэшэнэ. Зүб даа, хэншье болоо һаа, Вера, тэрэнэй нүхэд урагшаа зориһон, һайн зон болохо гэжэ бидэ этигэнэбди.

Яруунын аймагай Гүндын дунда һургуулиин һурагша **Бадмаев Бэлигтэ** өөрынгөө шадабариие һайжаруулха гэжэ оролдодог хүн хэбэртэй. **«Шүлэг бэшэхэ гэжэ һаял эхилжэ байхадам, оройдоошье удхатай юумэн боложо үгэдэггүй һэн. Теэд һаянай нэгэ бага дээрэ болоо гэжэ һананаб. Хүндэтэ редакци! Һүүлэй үедэ бэшэһэн гурбан заахан шүлэгыем хаража үгэхыетнай ехэ гуйнаб. Эндэ һаяхан эдэ шүлэгүүдтээ нэгэ багахан заһалта хээб».**

Үнхөөрөөшье Бэлигтын шүлэгүүдые уншахада, даншье хооһон сууряатай бэшэ, поэзиин образ бии. Иигэжэ өөрөө өөрыгөө шүүмжэлжэ һураха гээшэ ехэ һайн. Өөрынгөө алдуу өөрөө олодог болоходоо, ехэ амжалта туйлагдаха. Үшөөл хүдэлэ, унша гэжэ Бэлигтэдэ захия.

Шүлэг яажа бэшэхэб? Энэ асуудалда тоб байса харюусахын аргагүй. Эрдэмтэй, болбосоронги поэдүүдшье шүлэг бүхэнөө бэшэхэдээ, энэ асуудал өөртөө табидаг. Зохёохы бүхы ажалынь энэ асуудалда харюу болодог.

Ц. ДОНДОГОИ.

ЗОНДО ТУҺАТАЙГААР...

Түнхэнэй аймагай Толтойн дунда һургуулида 7 — 9-дэхи классуудһаа хорин табан хүн бүридэжэ, ажалай болон амаралтын лагерь эмхидхээ һэн. Колхоз манда куузику тарихыемнай 13 гектар газар даалгаа. 45 гектар газарта үбһэ сабшаха байгаабди.

Зунайнгаа ажалда үхибүүд үбэлдөө, хабартаа бэлдэһэн юм. Жэшээнь, шэбхэ хээрэ гаргажа тарааха, модо шулуунһаань сэбэрлэжэ, борнойлго хэхэ мэтын хүдэлмэри ябуулаа юм.

Хүүгэдэй бригада ДТ-20 трактортай байгаа. Мэргэжэлтэ тракторист В. Быковскиин хүтэлбэри доро ахамад классай һурагшад трактораа өөһэдөө жолоододог.

Зунай амаралтын эхилэмсээр, «Сахали» гэжэ лагерь эмхидхээ һэн. Тэрэнэй хүдэлмэриие лагериин совет толгойлоо. Соведэй гэшүүдээр һурагшад томилогдоо.

Ажалаа эмхидхэн ябуулха хэрэгтэнь пенсионер Д. Н. Дылгеров, Хуурай-Һубагай отделениин тоо бүридхэгшэ Е. Л. Майдарханов гэгшэд үхибүүдтэ ехэ туһалаа.

Юун хэгдээ гээшэб? Гурбан гектарта капуста, дүрбэн гектарта һонгино таряабди.

Мүн Хуурай-Һубагай фермэдэ 140 центнер һайн шанартай набшаһата тэжээл бэлдээ. 13 гектарта таригдаһан куузикугай шоройень зөөлэрүүлэн обоолоо. Халбалтан гэжэ газарта сабшажа, 700 центнер һайхан үбһэ хуряажа колхоздоо тушаагаа. Түсэбэй ёһоор һаа, 540 центнер үбһэ сабшаха байгаа.

Хүүгэдэй сабшаһан үбһэн нэгэдэхи сортын гэжэ сэгнэгдээ юм. Тиигэжэ һурагшадай бригадын гэшүүд «Восточные Саяны» колхозой правлениин, парткомой, ВЛКСМ-эй комитедэй зүгһөө бэлэгүүдтэ, Хүндэлэлэй грамотануудта хүртөө.

С. ба В. Таряшиновтан, Оля Торгобоева, Р. Арименова, Д. Цыбикова, В. Молонова, И. Сухеева болон бусад һурагшад эрхим һайнаар ажалладаг байгаа.

Иигэжэ һурагшад зунайнгаа амаралтые ниитын хэрэгтэ туһатайгаар үнгэргэбэ.

Б. БИРБАЕВ, багша.

ЖЭМЭСТЭ МОЛДАВИДА АЙЛШАЛААБДИ

Манай классай пионернүүдэй отряд Советскэ Союзай Герой Жамбал Тулаевай нэрэмжэтэ юм. Бидэнэрэй гол зорилго юун бэ гэхэдэ, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ пионерскэ эмхиин 50 жэлэй, мүн СССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойе угтуулан, бүхы хүсэ шадалаа зангидан, эрхимээр һураха, ажаллаха гэһэн түсэбтэй байгаабди. Класстамнай 34 пионер. Тэдэнһээ 19 хүмнай «4», «5» гэһэн сэгнэлтэтэйгээр 5-дахи классаа дүүргээ. **Лосолова Надмитцу, Цырендоржиева Цырен-Ханда** ба **Халудорова Вера** холисогүй «табануудтай».

В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ пионерскэ эмхиин 50 жэлэй ойе һайн амжалтатайгаар угтаһанайнгаа түлөө манай отряд түрүү зэргын солодо хүртэжэ, ВЛКСМ-эй ЦК-гай, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Пионернүүдэй бүхэсоюзна эмхиин Центральна Соведэй зүгһөө дурасхаалта улаан лентээр шагнагдаа һэн.

Гадна бидэ олохон хото городуудай пионернүүдтэй бэшэг бэшэлсэжэ, танил тала болонхойбди. Совет Латвиин хото, хүдөөгэй 16 һургуулитай бэшэлсэнэбди. Украинын, Белоруссиин, Литвагай, Узбегэй, Азербайджанай болон бусадшье союзна республикануудай, мүн харин гүрэнэй үхибүүдтэй ба студентнэртэй, городуудтай бэшэлсэнэбди. Жэшээлэн хэлэбэл, Монголой, Вьетнамай, Польшын, Болгариин, ГДР-эй болон Угандын һурагшад ба студентнэртэй бэшэг абалсадаг болообди.

Үнгэрэгшэ зун лагерьта һара хахад амарһанайнгаа һүүлээр Молдавиин ССР-эй Коржевско дунда һургуулиин «Приетение» гэжэ клубай уряалаар манай эрхим һайн һурагшад нүхэдэйнгөө нарата нютагта айлшалаа.

Июлиин 20-до Улаан-Үдэ хотоһоо Кишинев ошохоор мордоо һэмди. Замдаа ябахадаа, яһала олон нютагаар, хотонууд соогуур үнгэрөөбди. Хаана ямар город ямар мүрэн дээрэ, ямар газарта байнаб гэжэ үхибүүд нюдөөрөө хараа. Июлиин 25-да манай Эхэ ороной ниислэл Москва хүрэжэ, яһала һонирхолтой юумэ хараа үзөө бэзэбди.

Июлиин 26-да Кишинев тээшээ ябаа һэмди. Кишинёв хүрэхэдэмнай, элдэб үнгын баглаа сэсэг бариһан нүхэднай хани халуунаар угтажа, Коржево гэдэг нютагаа абаашаа.

Тэндэ июлиин 29—30-да Советскэ Союзай тогтоһоор 50 жэлэй ойдо зорюулһан фестиваль болоо. Тэндэ манһаа гадна, Украинын, Молдавиин, Москвагай болон бэшэшье газарһаа ерэһэн айлшад байгаа. Һургуулиин директор **Раиса Васильевна Кондря** гэгшын үгэ хэлэһэнэй һүүлдэ эгээл холын айлшад хадамнай, фестиваль нээхыемнай дурадхаа. Манай классай һурагшад **Солбон Галданов Надмитцу Лосолова хоёр «Номин сэгээн Байгал далайн эрьеһээ, мүнгэн сагаан Буряад нютагай һурагшадһаа молдаван аха дүүнэртээ хани халуун мэндые хүргэнэбди»** гэжэ буряад болон ород хэлэн дээрэ ханхинаса хэлээ. Буряад нютагаа, Байгал далайгаа магтажа дуу, хатараа харуулан, хани нүхэсэлэй фестиваль нээгээбди. Уданшьегүй фестивалиин дүн гаргагдажа, манайхин Хүндэлэлэй тусхай грамотада хүртөө (тэрэниие зураг дээрэ харанат).

Бидэ Молдавида һара шахуу байжа ерээбди. Нүхэднай манаа түрэл орон нютагтаяа танилсуулаа. Кишинёв хотодо ошожо, гурбан үдэр амараабди. Гансашье Кишинёв бэшэ, харин Одессэ, Белгород-Днестровский, Киев, Бендера, Тирасполь болон Хара далайн эрьедэ оршодог Бугаз гэжэ курортно городто ошожо амараабди.

Нүхэднай гэр гэртээ абаашажа, манаа байра байдалтаяа, эжы, абатаяа танилсуулаа, хүндэлөө. Һургуулиинь КИД-эй хүтэлбэрилэгшэ **Людмила Александровна Кирияк** бидэниие ото газаршалжа ябаа. Бидэ гансал хүндэ ямбатай айлшан боложо һуушоогүй, харин нүхэдтэеэ хамта саад соо виноградна ба тамхинай плантаци, огородто ошожо, ажалдань яһала туһалаабди. Байһан тосхоноймнай хажуугаар Днестр мүрэн урдаха юм.

Үзэһэн хараһанаа бултыень хөөрэхэ болобол ехэ юм ааб даа. Нилээн олон юумэ үзөөд лэ бидэ августын 24-дэ түрэл нютагаа бусажа ерээ һэмди.

1972—1973 онуудай һуралсалай жэлдэ манай пионернүүд һургуулидаа бүри һайнаар һуража, СССР-эй ба түрэл Буряадайнгаа 50 жэлэй ойе эрхим амжалтатайгаар угтаха гэжэ шиидэнхэй юм.

Ж. САНЖИЕВ,
Улаан-Үдын 1-дэхи интернат һургуулиин 6-дахи классай хүмүүжүүлэгшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Молдавиин ССР-эй Коржевско дунда һургуулиин зүгһөө 6-дахи классай һурагшадта барюулһан Хүндэлэлэй грамотын хэһэг. 2. Абрикос хуряалга.

Цыремпил ДОРЖИЕВ

ЗУНАЙ ҺҮНИ

РАССКАЗ

Аба мориёо эмээллэжэ, һүниингөө манаанда гараха дээрээ:

— Минии ошохотой зэргэ, эжышни ерэхэ. Ши хүлеэгээд байгаарай, — гэжэ хэлээд, бэлшээридэ ябаһан адуун тээшээ ошооо.

Би гэртээ баһал гансааран үлэбэб. Энэшье дадал болошоһон хэрэг даа. Хэхэ юумэмни олдоногүй. Һургуулиин тараһанһаа хойшо нэгэшье удаа нээгээгүй байһан сүүмхэеэ бэдэржэ олоод, «Баха-хаанай бэри» гэжэ гоё зурагуудтай ном тэндэһээ гаргабаб. Энэ ном уншаа һэм. Һонин онтохон хадань дахин уншажа эхилбэб.

«Хаанашье юм даа, нэгэ гүрэндэ, засаг түрэ ехэтэй хаан ажаһууһан гэхэ. Тэрэ хаан гурбан хүбүүтэй байгаа. Одхон хүбүүниинь Иван гэжэ нэрэтэй һэн ха.

Нэгэтэ хаан хүбүүдтээ хандажа:

— Хүбүүдни, алтан үринэрни! Мүнөө таанар эрын хэмдэ хүрөөт. Иигээд һамга абажа, гэр бүлэ боложо түбхинэхэ ёһотоит, — гэбэ.

— Гэгээн түрэлтэ абамнай, зүб хэлэнэт, — гэбэ хүбүүдынь. — Теэд хаана, хэндэ хадаг табихаяа мэдэнэгүйбди.

— Шэлдэн хатуу номоной хүбшэргэй шэнхинүүлэн татажа, дуратай зүгөө шэлэжэ, нэгэ-нэгэ годли һанаһан тээшээ харбажархигты, — гэбэ хаан абань. — Харбаһан годлитнай хаана ошожо буунаб — тэндэл хадаг табиха ёһотойт...

Наран оробо. Ягаан-шаргал элшэнь һүлэмхи бүүдэгэр боло болоһоор залирна. Үндэр, набтар хадануудай оройһоо доошоо һолжорһон һүүдэр аалиханаар һүнэнэ. Боро хараан таһаржа, уншажа байһан номоймни үзэгүүд харагдахаяа болишобо. Би керосин дэнгээ носоохо гэжэ зуруул бэдэрбэб. Олдоногүй. Зуруул оложо ядахадаа, ушааг соогоо удхалжа эхилбэб. Монсойһон лэ хөө гартаа абажа шэнжэлнэб. Үлеэгээд үзэнэб. Үгы даа, гал носоохоор сог байбагүй. Үяһэ, хөө болошонхой, урмаа таһаржа сүхэршэнхэй юумэ газаашаа гаража, гэшхүүр дээрээ һуунаб.

Эжынгээ ерэхые хүлеэжэ, шэшэрэлдэн байһан одо мүшэдтэй сайруу хүхэльбэ огторгойе һайхашаан харанаб. Байһаар айхабтар томо һара хадын саанаһаа бултайжа, хүбөөгөөрөө арьялаг хабсагайн хүмэгтэ торолдошоод, гуулин шара хүлһэ гоожуулан, өөдөө зүдхэнэ. Ямар гоё гээшэб! Иимэ гоё һара байдаг ха юм! Би мүнөө арбан нэгэтэйб. Дүрбэдэхи класс дүүргэнхэйб. Теэд эды хүрэтэрөө иимэ томо, иимэ түб түхэреэхэн һара хаража үзөөгүйлби. Ямаанай эбэр шэнги хитагархан гү, үгышье һаа, хүбэриг хилээмэнэй тэн хахадтал адлирхуу һара хааяа харадаг һэм.

Эжы үшөөл ерэнэгүй. Ятараа удаараа гээшэб даа?

Һара аалиханаар өөдөө хөөрэнэ...

Хаанашьеб охотоноон шангаар аад, шороб утаар эшхэрээд абана. Архи ехээр уугаад һогтошоһон хүнэй бөөлжэжэ, охижо байһандал, баханууд эмхигүйгөөр «бааг-бааг-бааг» гэлдэнэ. Зантагар тархитай, сэндэгэр эреэн гэдэһэтэй бахануудта би дурагүйб. Хараад лэ оймни гуташадаг. Бяаг! Муухайнууд гээшэнь! Эдэ бахануудай зүдэг бархираае шагнахагүй гэжэ ондоо юумэн тухай бодохо гэжэ оролдоноб. Теэд ондоо юумэн һанаандам оройдоошье орожо үгэнэгүй. Иигэжэ хооһон бодолтой болошоод һуутарни, гэнтэ дүтын ой сооһоо нэгэ амитан «Үү-һүүг! Үү-һүүг! гэжэ һүрөөтэйгөөр һүүхиржэ эхилбэ. Энээнэй харюуда ондоо нэгэ амитанай аргагүй сухалтайгаар «Бау, Бау!» гэжэ бадашажархихадань, минии зосоомни хүйтэ даажа, нюргамни эржэгэнэшэбэ. Зүрхэмни шангаар лүг-лүг сохилно.

— Үү-һүүг! Үү-һүүг!

— Бау! Бау!

Үүдэндээ шэбхэгүй харанхы гэртээ орохоёошье, сэгээн хооһон тала руу гүйхэеэшье айшоод, миил гэшхүүр дээрээ эрьелдэнэб.

— Үү-һүүг! Үү-һүүг!

— Бау! Бау!

Тэсэхын аргагүй жэгшүүритэй болоод, би нохойдо намнуулһан миисгэйдэл адляар, углуу өөдэ абирһаар, гэр дээрээ гарашабаб. Пеэшэнэй хирпиисэ хоолой бүхэ гэгшээр тэбэришоод, йишэ тинишээ гэтэн харажал һуунаб. Булайгаар хэрэлдэжэ байһан тэдэ аймшагтай амитад гансата абяагүй болошобод. Ехээр наншалдаад, хоюулан бэе бэеэ эдижэрхёо гээшэ ха гэжэ һананаб. Мүнөө гансал «бааг-бааг-бааг» гэжэ үнөөхил бахануудай бабаралдахань агаарта хүжүүнээр соностоно. Энээхэн хирэдэ намда бахануудһаа гоёор дуу гарадаг амитад дэлхэй дээрэ юрэдөөшье үгы шэнгеэр үзэгдэнэ. Хөөрхы баханууд, хоолойнгоо һөөлдэтэрщье хашхаралдагты...

Эжынгээ ерэжэ ябахые харажархибаб. Дүтэлхэ бүринь зосоомни улам сүлөө орожо, хүхюутэй боложо эхилнэ. Намда юуншье мүнөө айдаһатай бэшэ. Гэрэйнгээ орой дээрэ зогсошонхой:

— Эжы, — гэнэб. — Яагаа удаан болообши?

— Ши гэр дээрээ юундэ гараа хүмши? — гэжэ эжы мориноһоо бууха зуураа асууна.

— Миин даа... Гоюу байна!

— Юу?

— Һара гоюу байна!

Һамит ЦЫДЕНДАМБАЕВ

КОНЦЕРТ

РАССКАЗ

Санжидма абгай түб тосхондонь мүнөөдэр болохо тэрэ концерт хаража зүүдэлээд һэришэбэ. Харааһан энэ зүүдэнэйнь шэрэ будагтай кинодол адли гоё һайханаар үзэгдэбэ. Яларма толормо хубсаһатай залуухан артисткын хонгёо шанга аялгаар зүүдэн соонь дуулаһан дуунайнь аялга үшөө нэгэ хэдыхэн секунда соо, һэрихэеэ һэриһэн хойноньшье шэхэндэнь шэнхинэһээр байба.

Тэрэнэй удаа хонинойнь маараха дуулдаба. «Яагаа садаха дэбтэхэгүй хонид гээшэбтэ? Тала хээрынгээ ноб ногоохон «хилээмэ», «хааша» үдэшэ орой болотор амаараа гаратараа эдеэ бэшэ һэн гүт? Эгээл һайн газараар орой болотор таанарые адуулаалби. Һүниин иимэ богонидо хара эртэнһээ мааралдахаяа эшэхэеэ яанат?» гэжэ дотороо һанаад, ойроо байһан будильнигаа харана. Саг үшөө табашье болоодүй байба. «Таанадай зоргоор табан сагта, сайгаашье уунгүй бэлшээридэ гарахагүйб даа... Яба, маараддагты... Би өөрөөшье баһал эсэхэ бэетэй, эдихэ хототойб»,— гэжэ дуугарба.

Санжидма абгай тэбхэр таба минута хэбтээд, унтариһаа бодожо, хүл нюсэгөөр пеэшэнэйнгээ тэндэ ошожо, галаа саг дары аһаажа, дүрд гүүлэбэ.

Санжидма абгай хамтынгаа хонин малда хэнһээшье ханагтай, үнэншэ сэхэ, уридша түрүү зантайшье аад, юундэшьеб совхоз соогоо һөөлшье хүндэтэй бэшэ хүгшэн гэхэдэ болохо. «Хэрбээ хамтынгаа хони малда хэнһээшье ханагтай, үнэншэ сэхэ, уридша түрүү зантай аад, яахадаа совхоз соогоо энэ хүгшэн һөөлшье ехэ хүндэтэй бэшэ байшаба гээшэб?» — гэжэ ондоо нютагайхид гайхажа магадгүй.

Зүб даа... Санжидма абгай үнэн зүрхэнһөө уридша түрүү хүгшэн юм. Теэд лэ, уридша түрүү хүнүүд өөһэд өөһэдынхеэрээ уридша түрүү байшадаг. Заримад суглаа хуралай болоходо али болохоор урагшань жудхүүлжэ ехэл гоёор үгэ хэлэдэг аад, үнэн дээрээ өөрөө гоё гоо үгэеэ мартажа, ажал хүдэлмэриин тооһогүй мүртөө хүнгэнииень, хүнгэн мүртөө олзотой эдишэтэйень бэдэрдэг гэхэ гү, али үнгэржэ ерэхэдээ балай ехээр ажаллаагүй аад, бултанһаал садхалан ябахаяа оролдожол байдаг. Нүгөөдэ зарим уридша түрүүшүүл хамтынгаа хэрэгтэ яһалал оролдодог, ямаршье ажал хэхэһээ арсадаггүй, ниитын зөөри арьбажаһай гэжэ үнэн зүрхэнһөө оролдодог. Хэды тиигэбэшье, зарим нэгэнэй хамтын зөөриһөө һэнгэргүйгөөр үбэршэлхыень хаража мэдэжэ байбашье, хулгайшанай ойгуур хараашa, мэдээшэгүй болоходоод үнгэрдэг. Тиимэ «түрүүшүүл»: «Хяараг даа, саашаа... Минии юумэ абаагүй... Яахамниб... Тэрээгээр зон дутаха дундадахагүй... Совхоз үгырхэгүй... Бусадай лажа хээжэшье байхада минии хэрэг бэшэ... Директор, бригадир, ноёд бүгэдөөрэн байна ха юм... Партиин эмхиин секретарь, шалгалтын комисси, милици, ревизор, сүүд, прокурор булта байна ха юм,—гэжэ бэеэ абажа ябахаа һаанаха.

Харин Санжидма абгай тон тиимэ бэшэ: энэ хүгшэн хараһан үзэһэнөө хамтын суглаан дээрэ сэб сэхэ табидаг. Хэн хүнэй эзэлдэг тушаал зэргэ, портфель, хүндэ ямба хаража гэдэргээ таталзахагүй, хүршэ хүбөө, түрэл түдхэмшье байг, нюур сахингүй, нюрга далдалангүй, али бүхы дутагдалнуудые альган дээрэ ябталхажа үтэжэл байхададаг. Тон тиимэ дээрэһээнь, хойрог зантай заримашуул, архи тамхи намнадаг хүйхэрнүүд хамтын суглаанай болоходо, «ута хэлэтэл бү ерэһэй даа» гэжэ хамагай хойно һуушоод, бүтүүхэн хараашалжа байдаг.

Гансал энээхэн дээрэһээ, шүдэрхүү хурсаар шүүмжэлэл хэдэг табисууртай дээрэһээл. Санжидма абгай зарим нэгэндэ шоодборёор харагдадаг. «Муу юумэнэй болоол һаа, суглаанда хэлэхэ юумэтэй болооб гэжэ Санжидма баясадаг ёһотой даа», — гэжэ олохон хүнүүд доро дороо ойлгодог байгаал бэзэ...

Түргөөр бусалһан сайгаа уужа һуухадаа: «Мүнөө үдэшэлэн түб тосхонойхид шэнэ ехэ клубтаа бага ехэгүй багтажа ядатараа суглараад, концерт харахань гээшэ. Телевизортэй айлнууд телевизорээ унтараажа байжа концертдэ гүйлдэхэнь... Харин шоодбори хадаа, биил гансааран ганса Нарһатынгаа хонидой маараддаха концерт шагнаад лэ үнгэрнэл бэзэб даа»— гэжэ сухалтайханаар һанаадхина.

Санжидма абгайн хоёрдохи аяга сайгаа уужа үрдеэгүй һуутар үүдэнэй саана хоройшо хоёр Ласка, Жулик нохойнуудынь зэргэ гангиналдаха мүртөө хоёр-гурба хусаад, хусаад абана. «Эдэ хоёр золигуудни, хамтын хонидой хара эртэнһээ үбһэ ногоо нэхэжэ, намайе хараажа маараддахын хажуугаар, үглөөнэйнгөө завтрак нэхэжэ хусалдаба гү? Хомхой хоёрни намайе балай юрөөжэ хусаагүйл байха даа... Туража үхэхэгүйт, хүлеэгты шолмонууд... Таанадшьегүйгөөр минии гар хараха аман олон даа»,— гэжэ хүгшөөдэй гүбэд гэнэ.

Санжидма хүгшэн булкада тоһо нялажа, нарай үхибүүнэй садахагүй жаахан юумэ эдеэд, шанаһан хоёр үндэгэ, тоһо, хилээмэ, хахад литрэй баанхатай гашуун айраг, бутылкатай сай эреэхэн туулмагта хэжэ, амһарыень уяба. Нохойн эдеэтэй һуулгада һүнэй илгэдэһэ үлэһэн сайтаяа хээд, ооторьбын талха элбэгхэнээр һамаржа худхаад ,досоонь яһа мэнгээрһээ хээд, газаа тэсэжэ ядажа хүлеэһэн Ласка Жулик хоёроо эдеэлүүлээд, хонидоо гаргахаяа үүдэеэ суургалба.

Санжидма абгай хонидоо үнгэрэгшэ неделидэ адуулһан газарһаа бүри холуур, Эбэр жалгаһаа саашаа абаашана.

Хонидынь һүүлэй арбаад хоногто хараа байса байражажа, нэтэл газартаа бэлшэдэг болoжо, ехэ амаруулаа.

Арбаад хоногой үедэ Болгарийн айлшадай ерээд, тэдэниие хүндэлхэ нэгэ хони эльгээгыт гэһэн бэшэг, хонинной хороогдоһон тамгатай квитанци совхозой директорэй эльгээхэдэ, бүхы хонидые байраһаань дахуулаад, дээгүүр һаанайгаад лэ, нэгэ тээшээл ябуултаашадаг ута һүүлтые заажархёо һэн. Тэрээнһээ хойшо урагша хойшоо жороолдог удамаршагүй болошоходоо, хамаг хонидынь хараа байса байратай болoжо, Санжидма абгай амаржашоо һэн.

Болгариин гү, али Польшын айлшадай газар үзэжэ ганса нэгэ ерэхэдээ, түрэл совхоздонь төөлэй табюулхадань, ямар гайхал байхаб! Хамаг зондонь айлшалһан хариин ороной хүндэтэ айлшад этигэмжэтэд гээшэ гүбэ.

Теэд лэ... Заримдаа аймагай эмхи зургаанай жаахан ноёд совхозой директорэй саарһа бариһан мүртөө, ама халамгайхан, гүрэнэй шэб шэнэхэн машинаар гүйлгэжэ ерэшэдэг юм. Тиихэдэнь Санжидма абгай сухалаа хүрэжэ тэһэршэн алдадаг. Үшөө тиигээд, гүрэнэй сэнгээр абаһан хониёо шэрээд тонилхогүй, машина сооһоо шэлтэй архи гаргаад, «бабушка, аяга асарагтыл даа... Сэржэм үргэхэмнай... Жаахан хилээмэ абалсахаяа бү мартаарайгты!» гэдэг. Тиихэдэнь Санжидма абгай сэбэрхэн шаажан стаканай орондо, хуушаржа затайшаһан өөртэйнь сасуу шахуу модон аяга, хатажа сухаари болошон алдаһан хилээмэтэйгээр асардаг. Тиихэдэнь, хотогто бурханда бэшэ, хото хоолойдоо сэржэм үргэхэеэ һанаһан залуу ноёдынь модон аягыень саарһаар аршаад, архияа уужа, даруулха гэхэдээ хатуу хилээмыень мэрэшэхэ. Үнгэрэгшэ һарын эхиндэ хони абаашахаяа һамганаараа ерэһэн залуухан хүбүүн: «Бабушка, яагаа хатанхай хилээмэтэй гээшэбтэ?» гээ һэн. Тиихэдэнь хонишон бабушкань угтажа абаад, «залуушуулай закускын зөөлэхэн хилээмэ зөөжэл байха, өөрын автомашинагүй хүгшэн гүбии даа» гээ һэн.

Үнгэрэгшэ һарын эхиндэ хониндо һамгатаяа ерээшэ һаахар ноёндо бүтүү бөөритэй хонинойнгоо дээдэ хониие, эрьеынгээ дээдэ эрьеые шэрүүлээд табихань һэн гү даа... Хото городой һургуули намна намнаһаар, хони мал мэдэхэгүй буряад хадань хониной толгойхо шэрүүлээд лэ табяа һэн даа... Тэдэнэрэй харахада маахагар ноoһотой, маараҗа дуугардаг, дүхэгэр хамартай, дүрбэн хүлтэйл һаа — хонин гүбэ.

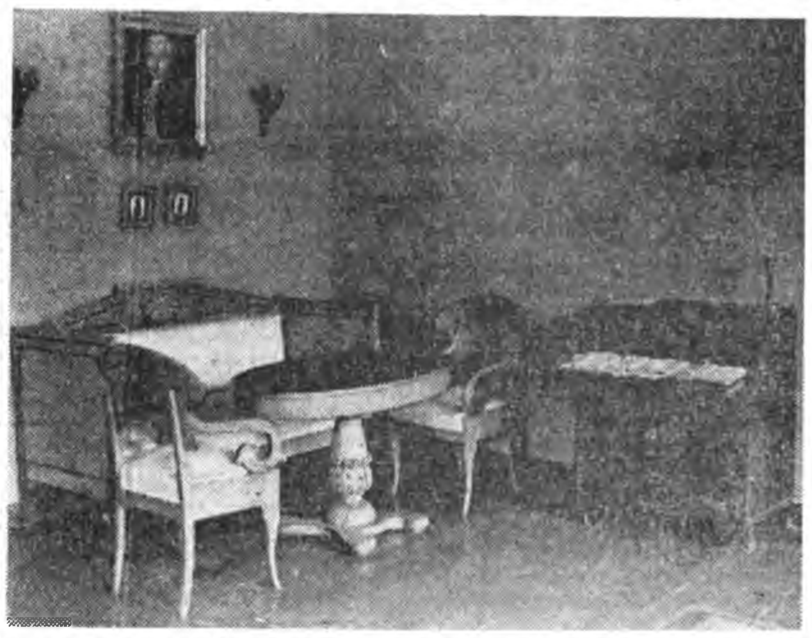
«Мяханда жүрөөдэһэн лэ ноёдто хонидоо гүрэнэй сэнгээр үгэхэеэ болиебди» гэжэ энээхэн гурим тухай хамтын суглаанда хэлэхэл болоо гээшэ ха гэжэ Санжидма һанадаг болонхой. «Ноёд ноёдоороо, совхозой гурим гурнмаараа».

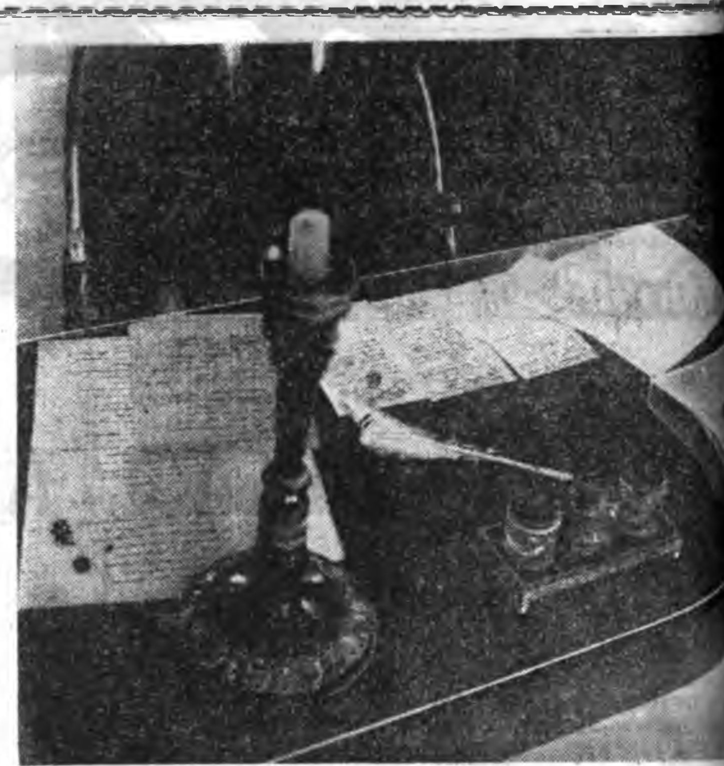
(Түгэсхэлынь хожом гараха).

«Дружба» кинотеатрай урда тээхи сэсэрлиг.
А. МАНТАЕВАЙ фото.

БОЛДИНОДОХИ НАМАР

БОЛДИНО. (Горьковско область). Үнинэй гэр. Намарай алтан шара набшаар хушагдаһан зүргэ харгынууд. Сөөрэм. Бухэтэр хүүргэ.

Ородой агууехэ поэт А. С. Пушкин намарай һэрюун сагта нэгэнтэ бэшэ эндэ ажаһууһан, ажаллаһан байха юм.

Эндэхи гэртэ ороходо, агууехэ поэдэй ажалладаг кабинет бии. Агууехэ поэдэй һуужа ажалладаг стол дээрэ шубуун дэн, бэхэ, үдөөр хэһэн гуурһан, бэшэжэ эхилһэн шүлэгүүдэй мүрнүүд...

1830, 1833, 1834 онуудай намар, гурба дахин Александр Сергеевич энэ Болдино нютагаа ерэжэ, эндэ уран гоё шүлэгүүдэйнгээ дээжые бэшэһэн байха юм. 1930 оной намар илангаяа аша үрэтэй байгаа. Энэ намар бэшэгдэһэн шүлэгүүд, поэманууд литературын түүхэдэ Болдиногой намар гэжэ нэрлэгдэдэг. Энэ намар Пушкин дэлхэйн литературын алтан жасада ороһон хэдэн зохёолнуудые бэшэһэн юм.

Пушкинай музей-заповеднигтэ жэл бүри хүнүүд хэдэн мянгаадаараа ерэжэл байдаг. Агууехэ поэдэй уран гоё шүлэгүүдээ бэшэдэг байһан энэ нютагта ... хараха, сэсэрлигэй зүргэ ... нуудаар ябажа, эндэхи ту... агаараар амилха, поэдэй шүл... дээ бэшэдэг эрхэ бай... өөрынгөө нюдөөр хараха ... ород литературада дуратай ... дэ ёһото һайндэр шэнги ... гээшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Пушки... музей-заповедник; музейн ... гуудай нэгэн; агууехэ поэдэй ... дэлдэг стол.

ТАСС-ай фотохрони...

НЬЮ-ЙОРК

ЗАМБУУЛИНАЙ НАРТА

ТАСС

Замбуулинай дайда шэнжэлгые, хэрэглэлтые амгалан хэрэгтэ зорюулха гэһэн СССР ба США-гай хоорондохи харилсаа холбоон амжалтатайгаар хүгжэжэ байна. Һарын координадта, һарын дүрэ хэлбэриин зурагуудта хабаатай документнүүдые СССР-эй Наукануудай академиин, США-гай Аэронавтика ба замбуулинай дайда шэнжэлхэ национальна управлениин (НАСА) мэргэжэлтэд абалсана. Һарын карта хамтадаа байгуулха тухай хэлсээ хээ. Тиигэжэ 1:5.000.000 масштабтайгаар һарын карта зохёохо юм.

Эдээндэ хабаатай дурадхалнуудаа, мэдээсэлнүүдээ саг үргэлжэ абалсажа байха гэжэ хоёр ороной мэргэжэлтэд хэлсээ.

СОФИ

Анджела Дэвис Болгарида

ТАСС

Софин хоёр мянга гаран хүбүүд, басагад, социалис оронуудай ниислэл хотонуудай залуушуулай уулзалгада хабаадагшад Болгариин партиин уряалаар эндэ айлшалан ерэһэн американ олониитын мэдээжэ ажал ябуулагша, США-гай Компартиин ЦК-гай гэшүүн Анджела Дэвистэй сентябриин 20-до «Универсиадай» зал соо уулзаба.

БКП-гэй ЦК-гай Секретариадай гэшүүн, БКП-гэй Софин горкомой нэгэдэхи секретарь Георгий Ворданов, бусад Анджела Дэвисые халуунаар амаршалан, үгэ хэлэһэн байна.

Болгар газар дээрэ, Георгий Днмитровэй Эхэ орондо айлшаар ерээд байһандаа ехэ золтойб гэжэ Анджела Дэвис хэлээ. Түрмэһөө сүлөөлэгдэн гараһан ушарни бүхы дэлхэйн түрүү үзэлтэй хүнүүдэй илалта, социалис оронуудай арадуудай һанал нэгэтэй байһанай үрэ дүн болоно гэбэ. Вьетнамдахи зэрлиг хархис дайнда эсэргүү, расизм ба монополинуудай дарлалта мүлжэлгэдэ эсэргүү Америкын түрүү үзэлтэ хүнүүдэй тэмсэл тухай Анджела Дэвис хөөрөө.

НЬЮ-ЙОРК

ООН-ой ГЕНЕРАЛЬНА АССАМБЛЕЙН XXVII СЕССИ

ТАСС

ООН-ой Генеральна Ассамблейн ээлжээтэ, XXVII сесси эндэ хүдэлмэреэ эхилбэ.

Буу зэбсэг хуряалгын, эб найрамдал ба уласхоорондын аюулгүй байдал бэхижүүлгын асуудалнуудта, Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалда, колониализмын болон үндэһэ яһанай илгаа гарган, гаазаашалан доромжолгын үлэгдэлнүүдые эсэслэн усадхалгын асуудалнуудта сессиин делегадууд гол анхаралаа хандуулха байна.

Советскэ Союзай, социалис бусад оронуудай үүсхэлээр буу зэбсэг хуряалгын, эб найрамдал ба аюулгүй байдал бэхижүүлгын асуудалнуудтай нягта холбоотой гол шухала зүйлнүүд Генеральна Ассамблейн зүбшэлхэ зүйлдэ табигдаа.

Үнгэрһэн жэл уласхоорондын харилсаануудта горитой хубилалтын жэл болоһон байна гэжэ ООН-ой Генеральна Ассамблейн урдахи XXVI сессиин түрүүлэгшэ, Индонезиин гадаадын хэрэгүүдэй министр Адам Малик сесси нээхэдээ мэдүүлбэ. Стратегическэ зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хизаарлаха тухай совет-американ хэлсээнүүдые энэ талаар онсолон дурдажа болоно гээд тэрэ хэлээ. Буу зэбсэг юрэнхыдэнь хуряаха хэлсээе ойрын ерээдүйдэ баталха арга боломжо энэ олгохо байна.

XXVII сессиин хүдэлмэрилхэ үедэ Польшын Арадай Республикын гадаадын хэрэгүүдэй министрэй орлогшо Станислав Трепчиньскиие Генеральна Ассамблейн түрүүлэгшээр иэгэн дуугаар һунгаба. Арадай Польшын түлөөлэгшые энэ үндэр тушаалда һунгаһан ушар Польшын Арадай Республикын, социалис бүхы оронуудай бэелүүлдэг эб найрамдалта политикын дэлхэй дээрэ үндэр нэрэ хүндэтэй байһанай гэршэ болоно.

ООН-ой Уставтай зохилдуулан, Европодо аюулгүй байдал, харилсаа холбоо байгуулха асуудалые шиидхэхын тула ниитэ Европын хэлсээндэ бэлэдхэл хэхэ шухала гээд С. Трепчиньский делегадуудта хандан хэлэбэ.

Тиигэбэшье энэ хэлсээе үнгэргэхэ байдал дэлхэйн бүхы районуудта байгуулагдаагүй байһаар гэжэ С. Трепчиньский тэмдэглээ. Индохитадта шуһата дайн боложо үргэлжэлһөөр. Энэ зэрлиг муухай дайн болюулагдаха зэргэтэй гээд тэрэ хэлэбэ.

ООН-ой хэды хүсэлэл оролдолго гаргаашье һаань, Дүтын Зүүн зүгтэхи байдал шахардуу шанга байһаар гэжэ Трепчиньский тэмдэглээ.

Дүтын Зүүн зүгтэхи хёмороото асуудалые эбэй ёһоор гуримшуулха бүхы шиидхэбэринүүдые хэлбэришэгүйгөөр дүүргэхэ эрилтэ Нэгэдэмэл Нацинуудай Организаци табиха ёһотой гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Дайнай аюулһаа дэлхэйе аршалан хамгаалха гэһэн ООН-ой гол зорилго дүүргэгдээгүй гэжэ Трепчиньский хөөрөөгөө үргэлжэлүүлбэ. Тиимэһээ зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргалгаяа хизаарлахын, али бүхы хёмороото асуудалнуудые эбэй ёһоор шиидхэхын тула бүхы хүсэлэл оролдолгёо элсүүлхэ шухала.

Энэ сесси һайн үрэ дүнгүүдтэйгээр дүүрэхэ аабза гэжэ ООН-ой Генеральна Ассамблейн түрүүлэгшэ этигэн найдажа байһанаа мэдүүлбэ.

НЬЮ-ЙОРК

ИНДОХИТАДТАХИ БАЙЛДААНУУД

ТАСС

Куангнгай провинциин эрье шадарай нютагуудта эшээлһэн сайгон сэрэгүүдтэ эсэргүүгээр Урда Вьетнамай патриодууд сэрэгэй амжалтатай ябуулгануудые хэнэ. Районой түб — Бато хотые сүлөөлэлгын хүсэнүүдэй эзэмдэн абаһанай һүүлээр байлдаанууд Урда-Хитадай далайн эрье шадар болоно.

Урда Вьетнамай хойто зүгтэ, Куангчи провинциин зарим нютагуудта эшээлһэн дайсанда патриодууд шанга добтолго хэжэ, тэдэниие ехэ гээлтэ хоролтодо оруулаа. Провинциин түбтэ шэбээлһэн сайгон сэрэгүүдэй бэхилэлгэнүүдые арадай сүлөөлэлгын зэбсэгтэ хүсэнүүд артиллереэр буудаба. Американ дээрмэшэ сэрэгшэдэй бомбодолгоһоо, буудалгаһаа үнэһэн тоборог болоһон энэ хотодо шанга байлдаанууд болоно.

Куангчи провинциин нютагуудые американ авиаци зэрлиг бүдүүлигээр бомбодоно. Һүүлэй үдэрнүүдтэ дахуулнуудай армиин сэрэгүүдые сүлөөлэлгын хүсэнүүдэй һамна бута сохижо байһан Плейку, Куангнгай провинцинуудые «В-52» түхэлэй самоледууд бомбодоһон байна.

Сайгон хото шадарай нютагуудые «В-52» түхэлэй самолёдууд бомбодожо үргэлжэлһөөр.

ХАНОЙ. (ТАСС). Сентябриин 16-һаа 18 хүрэтэр Куангнгай провинцида болоһон шанга байлдаануудай үедэ сүлөөрэлгын хүсэнүүд 19 бэхилэлгэнүүдһээнь дайсаниие намнан гаргаһан, «стратегическэ шухала үүргэтэй» 20 һууринай хүн зониие сүлөөлһэн байна. Тиихэдээ дахуулнуудай армиин олон тоото сэрэгшэдые хүлһөөнь буулгаһан, сэрэгэй ехэ техникэ һандааһан байха юм.

КАИР

МЕН агентствын мэдээсэл

ТАСС

Египет ба Ливиин хоорондохи холбоо барисаанда хабаатай документнүүдтэ Египедэй президент Анвар Садат, Ливиин Революционно командованиин Соведэй Түрүүлэгшэ Муамар Каддафи Трипольдо гараа табиба гэжэ МЕН агентство мэдээсэнэ.

Египет ба Ливиһээ бүридэхэ шэнэ гүрэнэй президент сэхэ һунгагдаха юм гээд энэ документнүүд дотор заагдана. Оронойнгоо хэрэгүүдые хүтэлбэрилхын тула нэгэ правительство байгуулагдаха болоно. Нэгэдэмэл гүрэн политическэ нэгэ эмхитэй, сүүдэй ниитэ байгууламжатай байха. Каир тэрэнэй ниислэл болохо.

Шэнэ гүрэн байгуулгын дүүрэтэр А. Садат, М. Каддафи гэгшэдһээ бүридэһэн саг зуурын нэгэдэмэл политическэ хүтэлбэри байгуулагдаха.

ОЛИМПИАДА ЭХИЛБЭ

СКОПЛЕ. (ТАСС). Шатарай XX Олимпиадын түрүүшын үдэрэй дүүрэхэ багта Бельгиин суглуулагдамал командатай уулзаһан совет шатаршад таблицада 3 очко бэшүүлһэн байна. Петросян Боеые, Смыслов — Корнелисые, Таль — Бельениие шүүгээ. Корчной Ван Сетерс хоёрой наадан хойшолуулагдаа. Хойто үдэрынь совет гроссмейстер шүүһэн байна.

Нааданай түрүүшын үдэр хүлеэгдээгүй ушар болоогүй. Ондо ондоо бүлэгүүдтэ наадаһан бэрхэ команданууд амжалтануудые туйлаһан байна. Гэхэ зуура, түрүүшын турта тэдээндэ мэргэжэл багатайшаг шатаршад тудалдаһан байха юм.

Зарим уулзалгануудай дүнгүүд иимэ: Югослави — Англи — 2:1 (нэгэ парти хойшолуулагдаа), Венгри — Индонези — 2,5:0,5 (1), ФРГ — Аргентинэ — 2:0 (2), Чехословаки — Монгол — 2,5:0,5 (1). Дэлхэйн чемпион Р. Фишергүйгөөр Олимпиадада ерэһэн Америкын ша... Иранай команд... уулзахадаа, 2... тоотойгоор шүү... на. Энэ наадан... шерэй хабаад... үгы байһан... дэгдэнэгүй. Р... агентствын мэдээ... нэй ёһоор, Ф... Скопле хотодо бо... байһан Олимп... хабаадалсажа на... гэхэдээ, ехэ ша... тоохо эрилтэ эмх... шэдтэ табиһан б...

Жаран гурбан ... ной командануу... рысөөндэ хабаа... на.

Скопле хотодо болохо олимпиадада хабаадалсахань

Шатараар дэлхэйн чемпионка Нона Гаприндашвили, уласхоорондын мастер Алла Кушнир, СССР-эй чемпионка Ирина Левитина гэгшэд сентябриин 25-да Скопле хотодо (Югослави) ... хо эхэнэр шатар... олимпиадада хаба... сахань.

(ТАСС-ай корр...)

Редакторай орлогшо С. С. ЦЫРЕНДОРЖИ...

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА
УЛААН-ҮДЭ ХАРУУЛНА:

18.00 — ахалагша классуудай «Альтаир» гэжэ телевизионно клуб. 18.45 — «Үдэшын Улаан-Үдэ» гэһэн телегазетэ.

«ОРБИТА» ХАРУУЛНА:

19.30 — «Тени над Нотер-Дам» гэжэ уран һайханай фильм (2-дохи сери). ГДР. 21.15 — «Концертнэ студи урина» гэһэн дамжуулга. Москвагай артистнар милициин хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзаха.

УЛААН-ҮДЭ ХАРУУЛНА:

22.45 — телепанорама (буряад хэлэн дээрэ).

«ОРБИТА» ХАРУУЛНА:

00.30 — хоккейгээр уласхоорондын уулзалга. СССР-эй суглуулагдамал команда «Канада» гэжэ суглуулагдамал командатай уулзаха. В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Центральна стадионой Спортын байшан сооһоо дамжуулагдаха.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда: СССР-эй наймадахи зарлалай Верховно Соведэй IV сессиин материалнууд. «Таряа хуряалгын халуун хаһа» — суглуулбари. Нютаг нютагай һонин.

Хоёрдохи хуудаһанда: СССР-эй наймадахи зарлалай Верховно Соведэй IV сессиин материалнууд.

Гурбадахи хуудаһанда: СССР-эй наймадахи зарлалай Верховно Соведэй Президиумэй IV сессиин материалнууд.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: Эрдэм, техникын һонин. Хилын саана.

САГАЙ УЛАРИЛ

Республикадамнай үүлэтэйшэг байха, хура бороо орохогүй. Һулаханаар һалхилха. 10—15 градус дулаан байха, хойто аймагуудаар 5—10 градус дулаан, Улаан-Үдэдэ һүниндөө 2—4 градус хүйтэн, үдэртөө 13—15 градус дулаан байха.

Манай адрес, телефонууд

г. УЛАН-УДЭ, ул. Ленина, 35. Телефоны: редактора—54... приёмная — 54-93, зам. редактора — 68-08, зам. редактора—62-62, ответ. секретаря — 50-52, зам. ответ. секретаря—68-7..., отделы: партийной жизни — 60-91, сельского хозяйства—64-..., 63-86, пропаганды и агитации — 56-23, промышленности и строительства — 61-35, советского строительства и быта—69-5..., культуры и школ — 60-21, писем и рабселькоров—67-81, информации — 34-05, общественная приёмная — 56-62, машинное бюро — 57-63, фотолаборатория — 33-61.

Типография управления по печати при Совете Министров БурАССР Н-03735. Заказ № ...